

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

รุ่งอรุณ ทิมชอุทเถียร
มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2536

Research Report
Village Names in Amphoe Tha-Uthen
Nakhorn Phanom Province

Roong-a-roon Teekhachunhathean
Maliwan   Buranaphathana

Supported by Office of the National Culture Commission
Ministry of Education
Fiscal Year 1993

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จล่วงไปได้ หากปราศจากความช่วยเหลือและความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสุวรรณ จันทร์เกษร พัฒนาการอำเภอท่าอุเทน และคุณสิญชัย ดวงมณี สรรพากรอำเภอท่าอุเทน ที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ให้ความรู้และให้คำสัมภาษณ์อันมีคุณค่ายิ่งต่อการศึกษา ประวัติหมู่บ้าน ตลอดจนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือในการติดตามหาข้อมูลบางส่วนที่ขาดหายไป ให้ครบสมบูรณ์อย่างเต็มใจและไม่ย่อท้อ ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจและซาบซึ้งในน้ำใจของทั้งสองท่านเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยไม่อาจละเลยที่จะกล่าวคำขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณจวน กิติศรีวรพันธ์ เป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ติดต่อขอข้อมูลจากอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ได้เสียสละเวลาและมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยความอุตสาหะ พยายาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และเชื่อถือได้

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้ให้โอกาส และให้ทุนอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้

รุ่งอรุณ ทิมชุกหเถียร
มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา

- ชื่อเรื่อง : ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
- ผู้วิจัย : นางสาวรุ่งอรุณ ทิมชุนหเถียร
ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- : นางสาวมะลิวัลย์ บุรณพัฒนา
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปีที่พิมพ์ : 2537
- แหล่งทุน : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
งบประมาณปี 2536

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และศึกษาลักษณะความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ที่ปรากฏในชื่อหมู่บ้านเหล่านั้น ผลของการวิจัยสรุปได้ว่า จำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด 90 ชื่อ สามารถนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเภทของคำที่นำมาประกอบกันได้ 3 ประเภท คือ ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำเพียงคำเดียว สองคำ และสามคำ ตามลำดับ และหากนำมาจัดหมวดหมู่ตามความหมายของคำคำแรก สามารถจัดแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ ประเภทที่บอกลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ ประเภทที่ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ ประเภทที่บอกทิศทางหรือที่ตั้ง ประเภทที่บอกลักษณะเฉพาะด้านอื่น ๆ และประเภทที่เป็นชื่อประเพณี ในจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมดนั้น ชื่อหมู่บ้านประเภทที่เป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์มีจำนวนมากที่สุด คือร้อยละ 74.44 และชื่อหมู่บ้านประเภทที่บอกที่ตั้งหรือทิศทางมีจำนวนน้อยที่สุด คือร้อยละ 1.11

นอกจากนี้การศึกษาชื่อหมู่บ้านทำให้เห็นภาพของหมู่บ้านได้อย่างชัดเจนทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมดังนี้ ในด้านภูมิศาสตร์นั้น

ชื่อหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นว่า อ่าเภอท่าอุเทนนั้นเป็นพื้นที่ลุ่มที่อุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำ ลำห้วย แยกออกมาจากแม่น้ำสายใหญ่ มีที่ดอนและป่าโปร่งอยู่บ้างเล็กน้อย เหมาะสำหรับการทำอาชีพเกษตรกรรม ในด้านประวัติศาสตร์นั้นชื่อหมู่บ้านทำให้ทราบข้อมูล ที่มา และ รากเหง้าของหมู่บ้านว่าได้อพยพมาจากประเทศลาว เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของ รัชกาลที่ 3 ด้วยเหตุการณ์ทางสงครามระหว่างไทยกับญวน ระหว่างปี พ.ศ. 2371-2376 ส่วนในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ชื่อหมู่บ้านในฐานะที่เป็นเครื่องมือรักษา วัฒนธรรม ได้แสดงลักษณะความคิด ความเชื่อ ในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน 6 ประการ คือ วัฒนธรรมการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน วัฒนธรรมการเกษตร วัฒนธรรมน้ำ วัฒนธรรมการดำรงชีวิต วัฒนธรรมเครือญาติ และวัฒนธรรมความเชื่อ

ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านนั้น จากการศึกษาข้อมูลพบว่าชื่อหมู่บ้าน มีการเปลี่ยนแปลง 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง การเปลี่ยนแปลงด้านคำ และการเปลี่ยนไปเป็นชื่อใหม่ ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีจำนวนไม่มาก เพียงร้อยละ 13.33 ส่วนใหญ่ยังคงใช้ชื่อเดิมตามที่บรรพบุรุษได้ตั้งไว้ ไม่นิยมเปลี่ยนไป ใช้ชื่อที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤต

Title : Village Names in Amphoe Tha-Uthen Nakhorn Phanom
Province.

Researcher : Roong-a-roon Teekhachunhathean
Department of Thai Language, Faculty of Art,
Chulalongkorn University

: Maliwan Buranaphathana
Department of Thai Language, Faculty of Humanities
and Social Sciences Khon Kaen University

Year : 1994

Budget : Office of the National Culture Commission,
Ministry of Education
Fiscal Year 1993

Abstract

The purpose of this study are to examine how to give the village names in Tha-Uthen Amphoe, Nakhorn Phanom Province and to study the belief, morale, culture, custom and common geography of Tha-Uthen Amphoe implied by those village names

Based on the 90 total village names studied, their word-structures can be divided into one word, two words and three words. The village names, nevertheless, can be categorized by their meaning into 5 groups; those with geographical description, those with non-description of geography, those with the description of directions or regions of the village, those with particular description and those with cultural title.

The majority are those with geographical description whose percentage is 74.44. The minority are those with the description of directions or regions of the village which is 1.11 percent of the total data.

The results of the study show that village names clearly present their cultural, geographical and historical facts.; that is to say the common geography of Tha-Uthen is composed of the fertile lowland with streams and their branches of water courses when the minority of the area comprises some plateaux with groves.; The village names also show that some ethnic groups had moved from Lao in the reign of King Rama 3th (1828-1833 A.D), caused by the battle between Thailand and Vietnam.; In addition, agricultural culture, accommodation culture, the way of living, some cultures concerning water, kinship and beliefs are clearly studied from these village names.

It was found that 13.33 percent of the total data had reached their phonological and morphological changes while some of these had been replaced by other absolutely different names. The majority of the total village names, at any rate, still maintain their original forms.

สารบัญ

บทที่		หน้า
บทที่ 1	บทนำ	1
	ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
	ขอบเขตของการวิจัย	4
	วิธีดำเนินการวิจัย	4
	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ	5
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
บทที่ 2	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดนครพนม	12
	ข้อมูลประจำจังหวัด	12
	ประวัติศาสตร์จังหวัดนครพนม	14
	การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชนชาติพันธุ์ไทญ้อ	20
บทที่ 3	วิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน	27
	การวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาของชื่อหมู่บ้านในอำเภอ ท่าอุเทน จังหวัดนครพนม	38
บทที่ 4	การวิเคราะห์ลักษณะทางวัฒนธรรมจากชื่อหมู่บ้าน	54
	วัฒนธรรมการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน	54
	วัฒนธรรมการเกษตร	55
	วัฒนธรรมน้ำ	56
	วัฒนธรรมการดำรงชีวิต	57
	วัฒนธรรมเครือญาติ	57

บทที่		หน้า
	วัฒนธรรมความเชื่อ	58
บทที่ 5	การเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้าน	61
	การเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียง	62
	การเปลี่ยนแปลงทางด้านคำ	64
	การเปลี่ยนแปลงไปเป็นชื่อใหม่	65
บทที่ 6	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	68
บรรณานุกรม	.....	77

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภาษาเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในชนบทรรมนิยมประเพณีหลาย ๆ อย่างของมนุษย์ ที่ถ่ายทอดกันทางสังคม และด้วยเหตุที่ภาษาเป็นวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วย ภาษาแต่ละชาติจึงแสดงวัฒนธรรมของชาตินั้นให้ปรากฏ เรียกว่าวัฒนธรรมภาษา ดังเช่นที่คอนกลิน (Conklin 1954 : 52) ได้ศึกษาและพบว่า หมู่เกาะแห่งหนึ่งในเกาะฟิลิปปินส์ไม่มีคำเกี่ยวกับอาวุธ เพราะในประวัติศาสตร์ชนเผ่านี้อยู่กันอย่างสงบสุข ไม่เคยมีศึกสงคราม ดังนั้น วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่สงบสุขก็แสดงให้เห็นทางภาษาอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้จึงอาจศึกษาวัฒนธรรมภาษาของชาติใดชาติหนึ่งได้จากถ้อยคำภาษาของคนในชาตินั้น

ชื่อหมู่บ้านนับได้ว่าเป็นคำสามัญ (Basic Words) ที่มีมาแต่เดิมและใช้กันอยู่เป็นสามัญ เบญจวรรณ สุนทรากุล (2505 : 6-7) ได้จัดแบ่งคำสามัญออกเป็น 13 หมวด และจัดให้ชื่อหมู่บ้านอยู่ในหมวดภูมิประเทศบ้านเมือง ซึ่งสามารถนำมาศึกษาวัฒนธรรมทางภาษาได้ เพราะชื่อหมู่บ้านเป็นตัวแทนของภาษาอย่างหนึ่งซึ่งนอกจากจะใช้เป็นเครื่องหมายบ่งบอกหรือกำหนดแหล่งที่อยู่ เพื่ออ้างอิงหรือรับรู้ร่วมกันแล้ว ยังให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่น่าสนใจหลายอย่าง เช่น บอกลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านนั้นเอง เช่น บ้านโนนสูง ในจังหวัดนครราชสีมา บอกที่ตั้งของหมู่บ้านว่าอยู่บนเนิน บอกเรื่องราวเกี่ยวกับผู้ที่อาศัยอยู่ในแ่งของอาชีพ เช่น บ้านตีทอง บ้านหม้อ นอกจากนี้การตั้งชื่อสถานที่อาจไม่ตั้งตามลักษณะภูมิประเทศ หรือลักษณะอาชีพของคนในสถานที่นั้น แต่อาจตั้งบอกภูมิหลังของผู้ที่อาศัยอยู่ในแหล่งเหล่านั้น เช่น ชื่อเมือง New York บอกให้ทราบว่ารกรากดั้งเดิมของผู้ที่มาอาศัยอยู่แต่แรกนั้นมาจากเมือง York ในประเทศอังกฤษ เมื่อมาตั้งรกรากในเมืองใหม่ก็ให้ชื่อว่า ยอร์คใหม่ หรือ New York (ปราณี กุลละวณิชย์ 2535 : บทนำ) การศึกษา

สถานที่ซึ่งอาจทำให้เราทราบเรื่องหรือการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชน ที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นได้ เช่น การศึกษาชื่อเมืองในประเทศอังกฤษทำให้เราสามารถทราบว่า มีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่ที่ใดบ้าง ชาวโรมันเคยเข้ามายึดครองบริเวณใด เขตใดเป็นเขตที่พวกฝรั่งเสสโจมตีอังกฤษได้เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการศึกษารูปชื่อสถานที่เป็นการศึกษาที่อาจทำให้ผู้ศึกษา ได้รู้เรื่องเกี่ยวกับชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในที่เหล่านั้น หรือเคยอยู่ในที่เหล่านั้นได้ทางหนึ่ง

ตามความนิยมของคนไทยเชื่อว่า การตั้งชื่อเป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากเชื่อกันว่า หากตั้งชื่อเป็นสิริมงคล จะทำให้เจ้าของชื่อนั้นเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีความสุข มีคนนับหน้าถือตา แต่ถ้าชื่อไม่เป็นสิริมงคล จะทำให้เจ้าของชื่อโชคร้ายในทุก ๆ ด้าน การตั้งชื่อสถานที่มักมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศ ดังที่ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุขุมาวดี ข้าหิรัญ กล่าวไว้ว่า

"ชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจ เมื่อมีเหตุที่เราจะต้องไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีความคิดว่า ชื่อจะต้องเป็นลักษณะที่เป็นตัวแทนของสิ่งนั้น หรือบอกอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น การศึกษาสถานที่ เช่น ชื่อหมู่บ้านในเขตท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง จึงน่าสนใจและน่าจะได้เห็นลักษณะบางประการของท้องที่นั้น ๆ ที่จะสะท้อนออกมาจากการใช้ ชื่อ ซึ่งอาจเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ตลอดจนความเชื่อหรือวัฒนธรรมบางประการของท้องที่ ทำให้เห็นภาพรวม ๆ ของท้องที่นั้นได้" (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุขุมาวดี ข้าหิรัญ 2531 : คำนำ)

สำหรับชื่อหมู่บ้านในภาคอีสานนั้น นับว่าน่าสนใจศึกษาทางวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางภาษาที่เห็นได้ชัดกว่าชื่อหมู่บ้านในท้องที่อื่น ๆ ของไทย เนื่องจากการตั้งเมืองใหม่ขึ้นในภาคอีสานเป็นจำนวนมากถึง 100 กว่าเมือง ชื่อเมืองที่ตั้งใหม่เหล่านี้จะเป็นชื่อภาษาบาลี-สันสกฤต ซึ่งตั้งโดยเทียบความหมายจากชื่อบ้านเดิม เช่น พันลำ เป็น สหัชพันธ์ ท่าเสาธง เป็น ธวัชบุรี บึงหม้อ เป็น กุมภวาปี เมืองเสื่อ เป็น พยัคฆภูมิพิสัย และลาดกุดยางใหญ่

เป็น มหาสารคาม เป็นต้น (วิภทิตา ช่วยชูวงศ์ 2532 : 2) จึงสะท้อนให้เห็น ลักษณะทางวัฒนธรรมภาษาไทยว่า เป็นภาษาที่มีระดับของคำ ดังที่ จินดา งามสุทธิ ได้กล่าวไว้ว่า

"เมื่อภาษาบาลี-สันสกฤต เข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาไทย ผู้ใช้ภาษาจะมีความรู้สึก ว่า คำไทยแท้ไม่ค่อยเพราะ และลดฐานะลงไปมีความหมายด้อยกว่าคำ ภาษาต่างประเทศที่ไทยรับเข้ามา เช่น คำว่า ผัวและเมีย แต่ก่อนใช้กันตามปกติสามัญ เมื่อรับคำว่า สามี สวามี ภรรยา หรือ มเหสี เข้ามา คำเหล่านี้ได้รับการยกย่องให้ใช้ในฐานะสูงกว่า ผัว และ เมีย ที่เป็นคำไทยแท้ ส่วนคำไทยแท้กลับเป็นคำที่ไม่สุภาพไปเสียอีก ฉะนั้นภาษาไทยจึงกลายเป็นภาษาที่มีระดับของคำ" (จินดา งามสุทธิ 2523 : 116)

นอกจากนี้การศึกษาชื่อหมู่บ้านยังช่วยให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงทาง ภาษา อันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย ผู้วิจัย เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาดังกล่าว จึงเลือกชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เพื่อให้ทราบลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้าน ตลอดจนศึกษาว่าการตั้ง ชื่อจะสะท้อนให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพทางภูมิศาสตร์ ของอำเภอท่าอุเทนอย่างไรบ้าง

เหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เนื่องจากอำเภอท่าอุเทนเป็นอำเภอที่มีความสำคัญยิ่ง เป็นอำเภอที่มีชนกลุ่มน้อยคือชาวไทญ้อ อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ของตนเองไว้ได้มาก ประวัติหมู่บ้านนั้นพบว่าชุมชนไทญ้อ อำเภอท่าอุเทนนี้อพยพมาจากเมืองหงสาวดี ตอนเหนือของเมืองหลวงพระบางประเทศลาว (รุ่งอรุณ ทิมขุณหเถียร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2532 : 11) ดังนั้นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี จึงแตกต่างจากชุมชนอีสานทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีภาษาพูดอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทญ้อ เมื่อภาษาพูดมีความแตกต่างจากภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ การตั้ง ชื่อหมู่บ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ สมควรจะได้ศึกษาให้ละเอียด ลึกซึ้ง อันจะเป็น

ประโยชน์ต่อการศึกษาทางคติชนวิทยา ทางภาษาศาสตร์ ทางมานุษยวิทยา และทางสังคมวิทยา ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
2. ศึกษาลักษณะความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเฉพาะชื่อหมู่บ้าน ในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม รายชื่อหมู่บ้านทั้งหมดนำมาจากทำเนียบหมู่บ้านของสำนักงานจังหวัดนครพนม ตามสถิติหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2536

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร โดยดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับชื่อหมู่บ้าน เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับที่มาและความหมายของชื่อหมู่บ้าน โดยมีเอกสารหลักคือ ทำเนียบชื่อหมู่บ้านของอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ปี พ.ศ. 2536
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
3. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ ทางวัฒนธรรม และทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์-วัฒนธรรม เพื่อใช้วิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

4. จัดลำดับข้อมูล และแบ่งหมวดหมู่ โดยใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มหมู่บ้านตามความหมายของชื่อ และลักษณะการตั้งชื่อ
5. นำข้อมูลทางภาษาชื่อหมู่บ้านทั้งหมดมาพิจารณาร่วมกับหลักฐานอื่น ๆ ที่หาได้ และศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนข้อมูลภาษาชื่อหมู่บ้าน
6. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล
7. เรียบเรียงและรายงานผลการวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้าน การเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านตามวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
2. ทำให้เข้าใจสภาพชีวิตและสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น อันเป็นผลมาจากการศึกษาชื่อหมู่บ้าน
3. ทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษา อันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
4. เป็นการขยายขอบเขต และส่งเสริมให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมท้องถิ่นในแง่มุมอื่น ๆ ต่อไป
5. เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวิชาคติชนวิทยา วิชาภาษาศาสตร์ อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิชาการแขนงต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. วัฒนธรรมภาษา หมายถึง ถ้อยคำที่แสดงวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของภาษาในแต่ละภาษา

2. คำสามัญ (Basic Words) หมายถึง คำศัพท์พื้นฐานซึ่งมีแต่เดิม และใช้กันอยู่เป็นสามัญ เช่น คำในหมวดเครือญาติ หมวดร่างกาย หมวดอาหารการกิน และคำในหมวดภูมิประเทศบ้านเมือง เป็นต้น
3. ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ (Historical Linguistics) หมายถึง การศึกษาความแตกต่างของภาษาใดภาษาหนึ่งในระยะเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งจะทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษานั้น ในด้านต่าง ๆ เช่น เสียง ความหมายหรือตัวอักษร อาจจะเป็น การศึกษาประวัติที่มาของคำ ประวัติการเปลี่ยนแปลงของคำและความหมาย หรือ การเปรียบเทียบภาษาที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นต้น
4. กู้อ เป็นชื่อที่ใช้เรียกคนในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท มีผู้พูดครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ลักษณะโดยทั่วไปของภาษากู้อคล้ายกับภาษาไทยถิ่นอีสาน แต่ระบบเสียงแตกต่างไปจากภาษาไทยถิ่นอีสานเล็กน้อย นักภาษาศาสตร์ภาษาจัดให้ภาษากู้อเป็นภาษาถิ่นย่อยของภาษาไทยลาว (เรื่องเดช ปิ่นเชื่อนชิตย์ 2525 : 41) แต่ตามที่ปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุของหลวงชำนาญอุเทนดิษฐ์ ซึ่งเป็นบุตรของพระศรี-วรราช(บุญมาก) เจ้าเมืองท่าอุเทน ใช้คำว่า "ไทกู้อ" ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้คำว่า "ไทกู้อ" ในงานวิจัยนี้เพื่อความสะดวกในการอ้างอิง แต่ให้เข้าใจว่าทั้งคำว่า "กู้อ" และ "ไทกู้อ" มิได้แตกต่างกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. "ประวัติชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่" ของ จินตนา สอดคล้อง (2519) เป็นการรวบรวมประวัติของชื่อตำบล หมู่บ้าน เฉพาะในเขตอำเภอเมืองแพร่อำเภอเด็ชว โดยใช้เครื่อง

บันทึกเสียงบันทึกปากคำของวิทยากรที่ได้เลือกแล้ว วิทยากรทุกคน จะให้ปากคำเป็นภาษาไทยถิ่นเหนือ ผู้วิจัยได้ถอดเสียงออกมาเป็น ตัวอักษรตามสำเนียงของชาวไทยภาคเหนือ จังหวัดแพร่ และ ถอดความออกมาเป็นภาษาไทยกลาง เปรียบเทียบให้เห็นในหน้า เดียวกัน ปรากฏว่าได้ประวัติชื่อตำบลหมู่บ้านทั้งหมด 149 ชื่อ จำแนกตามลักษณะที่มาได้ 6 หมวดหมู่คือ ตามลักษณะภูมิประเทศ 53 ชื่อ ต้นไม้ 22 ชื่อ แม่น้ำ คลอง หนอง ห้วย 22 ชื่อ ตำนาน 19 ชื่อ ชื่อวัด 19 ชื่อ และชื่อบ้านเดิม 14 ชื่อ งานวิจัยเรื่องนี้ได้ ให้หลักเกณฑ์การเลือกวิทยากรว่า วิทยากรที่จะสามารถให้ข้อมูล เกี่ยวกับประวัติตำบล หมู่บ้าน ได้ดี เป็นผู้ซึ่งมีอายุ 50 ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่ในท้องถิ่นเป็นเวลานาน อาจเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ตอน ตั้งชื่อหมู่บ้าน หรือได้รับการถ่ายทอดข้อมูลมาจากมุขปาฐะอีกทอดหนึ่ง

2. "ประวัติของชื่อตำบลหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น" ของ พูนศรี คัมภีร์ปกรณ (2520) เป็นการศึกษารวบรวม ประวัติของชื่อตำบล หมู่บ้านในหนึ่งอำเภอ คืออำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แต่มิได้ถอดเสียงออกมาเป็นภาษาไทยถิ่นภาคอีสาน เพียงแต่ รวบรวมประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านมานำเสนอ จัดชื่อตำบลหมู่บ้าน ให้เป็นหมวดหมู่เช่นเดียวกับที่จินตนา สอดขิ่ง ทำไว้ และข้อเสนอแนะ ในการวิจัยก็สอดคล้องต้องกันคือ วิทยากรที่จะให้ข้อมูลได้ดีที่สุดต้อง เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ตอนตั้งชื่อหมู่บ้านมากที่สุด ผลการ วิจัยพบว่าข้อมูลชื่อตำบล หมู่บ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็น ชื่อพันธุ์ไม้มากที่สุด
3. "การศึกษาประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร" ของ พูนจิต บิดร (2531) งานวิจัยฉบับนี้ไม่ เพียงแต่รวบรวม และจำแนกหมวดหมู่ของชื่อตำบล หมู่บ้าน ในเขต

อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนครเท่านั้น แต่ได้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของชื่อตำบล หมู่บ้านอีกด้วย ผลการศึกษาสรุปได้ว่าชื่อหมู่บ้านในอำเภอพรหมานิคมเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 43.38 แต่ส่วนใหญ่ยังคงใช้ชื่อเดิมไม่เปลี่ยนแปลง คือร้อยละ 56.62 และสาเหตุที่เปลี่ยนมักเนื่องมาจากทางราชการเสนอให้เปลี่ยนมากที่สุดคือร้อยละ 14.45

4. "ชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" ของสุวิไล เปรมศรีวัฒน์ และสุขุมาวดี ชำหิรัญ (2527) เป็นการศึกษาชื่อหมู่บ้านในทางภาษาศาสตร์ เพื่อให้ทราบความหมายของชื่อหมู่บ้านในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชื่อที่มาจากภาษาเขมรสูง งานวิจัยฉบับนี้ได้แสดงความแตกต่างระหว่างชื่อราชการกับชื่อพื้นบ้านว่า ชื่อราชการของหมู่บ้านนั้นรู้จักกันจำกัดในหมู่คนมีการศึกษาพอสมควร แต่ชื่อพื้นบ้านเป็นชื่อที่รู้จักกันทั่วไปในท้องถิ่น ชื่อหมู่บ้านที่รวบรวมได้นำเสนอเป็นตารางรายชื่อ โดยเทียบชื่อราชการและชื่อพื้นบ้าน เขียนเป็นสัทอักษรสากลพร้อมกับแปลความหมายเป็นภาษาไทยกลางกำกับไว้ด้วย ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการตั้งชื่อหมู่บ้านนำมาจากสิ่งแวดล้อมและโลกทัศน์ของชาวบ้านในเขตนั้น
5. "ความหมายและประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบล หมู่บ้าน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในเขตจังหวัดเลย" ของปรานี บานชื่น (2527) แบ่งงานรวบรวมข้อมูลระดับพื้นฐานจากชาวบ้าน โดยใช้ราชการเข้าช่วยด้วยการส่งแบบสอบถามให้คณะกรรมการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้ง 9 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ โดยสอบถามจากวิทยากรชาวบ้าน และมอบหมายให้ครูใหญ่ ครูโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ทำบันทึกและรายงานส่งกลับมาให้คณะกรรมการดำเนินการพิจารณาตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง การทำงานตามคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัด

เช่นนี้ ทำให้ได้ผลงานที่ถูกต้องและครบถ้วน

6. "ภูมินามในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย : การศึกษาเบื้องต้นของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และ ตราด" ของเกนีย์ (Gainey 1884) เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างของชื่อหมู่บ้านใน 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย เพื่อจัดหมวดหมู่ชื่อหมู่บ้านตามส่วนประกอบของความหมายของคำ และเสนอข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบ (Patterns) ที่ปรากฏและปรากฏร่วมในส่วนประกอบของความหมายของคำที่เป็นชื่อหมู่บ้าน เกนีย์กล่าวว่าชื่อหมู่บ้านมักจะเป็นคำเรียกชื่อทางภูมิศาสตร์ ที่นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมแล้ว ยังมีอิทธิพลจากโครงสร้างทางภาษาศาสตร์ เช่น ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่เป็นความหมายของคำ จะแสดงถึงลักษณะเด่นของชื่อหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ และที่ไม่ใช่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ว่า มักจะเป็นรูปของคำนาม เช่น ชื่อหมู่บ้านอาจจะประกอบด้วยคำนามคำเดียว และถ้าเป็นคำประสมก็จะประกอบด้วยคำนาม 2 คำ เช่น ชื่อ "บ้านนา" และ "บ้านนาเกลือ" เป็นต้น เกนีย์ได้จัดกลุ่มชื่อหมู่บ้านตามประเภทของส่วนประกอบของคำ ตามความหมายของชื่อออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ประเภทที่มีส่วนประกอบหลักของชื่อเป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ ประเภทที่ส่วนประกอบหลักของชื่อไม่ใช่ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ ประเภทที่ส่วนประกอบหลักของชื่อบ่งบอกที่ตั้งหรือทิศทาง และประเภทที่ส่วนประกอบหลักของชื่อมีลักษณะเฉพาะด้านพรรณา
7. "ชื่อหมู่บ้านในมณฑลทลวงสีและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย" ของปราณี กุลละวณิชย์ (2535) เป็นการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการตั้งชื่อระหว่างหมู่บ้านจ้วงในมณฑลทลวงสี และชื่อหมู่บ้านใน 4

จังหวัดทางตอนเหนือของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย นครพนม และ อุดรธานี ว่าแสดงให้เห็นภูมิประเทศ ชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ผลการศึกษาสรุปได้ว่า วิธีการตั้งชื่อหมู่บ้านของชน 2 กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไทด้วยกันนี้ มีความเหมือนกันในหลักการคือ ในลักษณะโครงสร้างภาษาที่ใช้ลักษณะชื่อที่เป็นคำ 2 คำเป็นส่วนใหญ่ มีการใช้คำหลังขยายความหมายของคำหน้า ทำให้สามารถจำแนกกลุ่มชื่อหมู่บ้านที่มีคำแรกเหมือนกันออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ได้ และหากชื่อหมู่บ้านเป็นคำ 3 คำ คำที่สามจะบอกทิศทางเป็นสำคัญ ในประเด็นของการได้รับอิทธิพลทางภาษาซึ่งปรากฏในชื่อหมู่บ้านนั้น ก็จะได้เห็นว่าแม้จะมีการยืมคำจากแหล่งที่ต่างกัน คือจ้วงยืมคำเงินกวางตั้งและไทยยืมบาลีสันสกฤต แต่โครงสร้างหลักทางภาษาของชื่อหมู่บ้านก็เหมือนกันในแง่ของการเรียงลำดับคำ หรือการใช้ประเภทของคำในชื่อ นอกจากนี้วิธีการตั้งชื่อหมู่บ้านของทั้งสองกลุ่มก็มีหลักการที่กล่าวได้ว่าเหมือนกัน คือใช้ลักษณะการทำมาหากิน คือการทำนา และลักษณะภูมิประเทศในท้องถิ่นเป็นหลักในการเรียกชื่อหมู่บ้านของตน และลักษณะดังกล่าวนี้จะปรากฏในคำแรกของชื่อหมู่บ้านเสมอ

8. "วัฒนธรรมภาษาชื่อหมู่บ้านในจังหวัดมหาสารคาม" ของ วิบูลย์ทิศา ช่างชูวงศ์ (2532) งานวิจัยฉบับนี้ต้องการศึกษาแนวทางการตั้งชื่อหมู่บ้านอีสานในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเชื่อว่าจะสะท้อนให้เห็นภาพของหมู่บ้านในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสภาพสังคม วัฒนธรรม และเพื่อศึกษาวัฒนธรรมภาษาจากชื่อหมู่บ้านในจังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาพบว่า ชื่อหมู่บ้านแต่ละชื่อนั้นมีมนต์ศน์ ความคิด ความเชื่อ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านสอดแทรกอยู่ แนวทางการตั้งชื่อหมู่บ้านอีสานในจังหวัดมหาสารคาม ส่วนมากเป็น

คำไทยแท้ คำแรกของชื่อมักเป็นคำนามที่บอกลักษณะทางภูมิศาสตร์
ของสถานที่ตั้งหมู่บ้าน และชื่อพืชพรรณไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งที่ใช้เป็น
เครื่องหมายให้เกิดมีความหมายนัยภาพถึงสถานที่ตั้งหมู่บ้าน ในด้าน
ภูมิศาสตร์ ชื่อหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านว่าเป็น
ที่สูงประเภทโนน หรือ ที่ดอน อยู่ใกล้แหล่งน้ำประเภท ห้วย หนอง
หรือ คลอง ในด้านประวัติศาสตร์ ชื่อหมู่บ้านได้สะท้อนให้เห็นประวัติ
ความเป็นมาของหมู่บ้านในอดีต ส่วนในด้านวัฒนธรรมนั้น ชื่อหมู่บ้าน
ได้สะท้อนว่าเป็นวัฒนธรรมน้ำ วัฒนธรรมการเกษตร วัฒนธรรม
เครือญาติ

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดนครพนม

ข้อมูลประจำจังหวัด

จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดหนึ่งในจำนวน 17 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ในส่วนที่เป็นภาคของการปกครองภาค 4 ในจำนวน 10 จังหวัดของภาค เรียกรวมไปว่าอีสานเหนือ จังหวัดนครพนมเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรศรีโคตรบูรรม์ มีปูชนียสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครพนม ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมไปถึงชาวนครเวียงจันทน์แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ให้ความเคารพเลื่อมใสอย่างยิ่ง คือพระธาตุพนม จังหวัดนครพนมจึงใช้องค์พระธาตุพนมเป็นตราประจำจังหวัด เมืองนครพนมเคยเป็นเมืองลูกหลวงและเมืองหน้าด่าน เป็นชุมทางสำคัญทั้งทางบกและทางน้ำมาแต่ครั้งโบราณ

จังหวัดนครพนมแบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 9 อำเภอ ดังนี้

1. อำเภอเมืองนครพนม
2. อำเภอธาตุพนม
3. อำเภอเรณูนคร
4. อำเภอท่าอุเทน
5. อำเภอนาแก
6. อำเภอบ้านแพง
7. อำเภอศรีสงคราม
8. อำเภอปลาปาก
9. อำเภอนาทวี

มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตจังหวัดหนองคาย และเขตประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงกั้นอาณาเขตไทย-ลาว

- ทิศใต้   ติดต่อกับ เขตจังหวัดมุกดาหาร
- ทิศตะวันออก   ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำ
โขงกั้นเส้นเขตแดน
- ทิศตะวันตก   ติดต่อกับ เขตจังหวัดหนองคายและสกลนคร

ภูมิประเทศตอนเหนือเป็นที่ดอน ตอนใต้มีเทือกเขา นอกนั้นเป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เป็นป่าและห้วยหนองบ้าง เขตอำเภอนาแกซึ่งเป็นอำเภอตอนใน ห่างจากแม่น้ำโขง เป็นป่าทึบ ดงผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ มีสัตว์ป่าชุกชุมมากแทบทุกชนิด จังหวัดนครพนมมีเนื้อที่อยู่ริมฝั่งโขง ทั่วอำเภอโดยมากอยู่ริมน้ำ ตรงข้ามเมืองต่าง ๆ ของลาว ทั่วอำเภอเมืองอยู่ตรงข้ามกับเมืองท่าแขก เห็นตัวเมืองและภูเขาที่สูงลดหลั่นกันเป็นทิว

ประชาชนส่วนมากเป็นชาวไทย นอกนั้นก็มียาวญวน ชาวจีนและชาวอินเดีย ประชาชนส่วนใหญ่มืออาชีพทำนา ทำไร่ยาสูบตามริมฝั่งโขงและริมฝั่งแม่น้ำสงคราม ทำไร่มันสำปะหลัง และทำไร่ข้าวโพด การค้าตกอยู่ในมือของชาวยาวญวนเป็นส่วนมาก ประมาณ 95% ประชาชนในจังหวัดนครพนมเป็นผู้รักสงบ รักศิลปวัฒนธรรมของตนเป็นอย่างดี ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณได้อย่างดี ประเพณีส่วนใหญ่ก็เช่นเดียวกับประเพณีของชาวอีสานทั่ว ๆ ไป เช่น ประเพณีบุญออกพรรษาสงฆ์เรือไหลเรือไฟ บุญจีน บุญมหาชาติ บุญเข้ากรรมของสงฆ์ บุญอุทิศ บุญบวช และประเพณีกินดองแต่งงานสู่ขวัญ เหล่านี้เป็นต้น

นครพนมไม่มีแร่ธาตุอะไรมากนักนอกจากเกลือและซิปซิม การระเหยของบ่อน้ำเค็มทำให้เกิดเกลือเป็นทรัพยากรธรรมชาติทั่วจังหวัด มีการประกอบกิจการบ่อเกลือกว่าสามร้อยแห่ง ทรายในแม่น้ำโขงมีสารจำพวกแร่กาลีบหินปนอยู่ด้วย มีทรายบริสุทธิ์แถบอำเภอท่าอุเทน ทรายจากแม่น้ำสงครามมีดินเหนียวและเกลือผสมอยู่ ชาวท่าอุเทนผลิตทรายได้วันหนึ่งเป็นจำนวนมาก (สุภา ลือศิริและคณะเรียบเรียง 2526 : 49-56)

นครพนมเป็นจุดหนึ่งในโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท เพราะนครพนมเป็นจังหวัดชายแดนที่มีความสำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่ง เป็นท่าเรือติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ตามฝั่งแม่น้ำโขง และมีการค้าขายกับประเทศลาวมาก

ประวัติศาสตร์จังหวัดนครพนม

นครพนม เป็นเมืองหนึ่งครั้งแต่โบราณกาลในอาณาจักรโคตรบูรณัม ซึ่งแต่เดิมตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ต่อมาได้ย้ายมาตั้งทางฝั่งขวาในราวปี พ.ศ. 2331 ในสมัยรัชกาล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ตามตำนานเดิมของเมืองศรีโคตรบูรณัม ซึ่งได้กล่าวไว้ในพงศาวดารเหนือ คำให้การของชาวกรุงเก่า กับเรื่องราวตำนานต่าง ๆ ของทางภาคอีสาน ก็ได้บันทึกไว้ซึ่งมีข้อความคล้ายคลึงกันโดยมีเนื้อเรื่องว่า (สมชาย พุ่มสะอาด และคณะ 2526 : 475-480)

พระยาโคตรบองซึ่งมีหลายหลักฐานอ้างว่า มาจากลพบุรีบ้าง มาจากเวียงจันทน์บ้าง มาจากกระแหนงบ้าง และมาจากสรรพบุรีบ้าง แต่ในฉบับคำให้การของชาวกรุงเก่ากล่าวว่า พระยาโคตรบองเป็นพระราชโอรสของพระร่วง หนีจากสุโขทัยมาครองเมืองล้านช้าง โดยมีเมืองโคตรบูรณัมเป็นเมืองลูกหลวง

มีเรื่องต่าง ๆ ของภาคอีสานได้กล่าวว่า พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตหรือพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์ ให้พระราชบุตรพระองค์หนึ่งซึ่งมีพระนามว่าเจ้าโคตะ ไปครองเมือง ๆ หนึ่งที่ปากห้วยหินบูรณัม (ตรงบริเวณที่ปากห้วยบรรจบลำน้ำโขงฝั่งซ้าย ตรงข้ามกับอำเภอท่าอุเทนเหนือเมืองนครพนม บางคนเรียกว่า หินปูน) ให้ชื่อเมืองศรีโคตรบูรณัม ถือเป็นเมืองลูกหลวง ขึ้นอยู่กับเมืองเวียงจันทน์

เจ้าโคตะเป็นพระยาศรีโคตรบูรณัมสืบกษัตริย์มาได้หลายพระองค์ จนถึงพระยาศรีโคตรบอง ได้ย้ายพระนครมาตั้งที่ป่าไม้รวก ห้วยศรีมั่ง ริมแม่น้ำโขงฝั่งซ้ายคือได้เมืองท่าแขกในปัจจุบันนี้ สืบต่อมาเจ้าสุนทรราช โอรสพระยาศรีโคตรบองครองราชสมบัติแทนทรงพระนามว่า พระยาสุนทรธรรมราช แล้วต่อมาก็ได้เป็นพระเจ้าโพธิสารราชธานีศรีโคตรบูรณัม

สืบต่อมามีกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระยาขัติยวงษาราชบุตรรามมหาภา-
ไชยไตรภคศาเดชเชษฐบุรีศรีโคตรบูรพ์หลวง ทรงซ่อมแซมบ้านเมืองวัดวาอารามรุ่ง
เรืองขึ้นมากและต่อมามีกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระบรมราชา ปกครองเมืองศรี
โคตรบูรพ์สืบต่อมา

ครั้งหนึ่งพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์ ให้ท้าวคำสิงห์ซึ่งเป็นราชบุตรเขยพระ
บรมราชาปกครองเมือง พร้อมกับแต่งตั้งให้เป็นพระนครานุรักษ์ พระนครานุรักษ์ได้
เปลี่ยนนามเมืองศรีโคตรบูรพ์เป็นชื่อ "มรุกขนคร" เพราะถือว่าเมืองนี้ได้สร้าง
ขึ้นอยู่ในดงไม้รวก

ครั้นสืบต่อมาท้าวแก้ว โอรสของพระบรมราชา ซึ่งเป็นมหาดเล็กอยู่กับ
เจ้านครจำปาศักดิ์ ทราบว่าท้าวคำสิงห์หรือพระนครานุรักษ์ครองเมืองแทนพระ
ราชบิดาก็น้อยพระทัยจึงคิดเกลี้ยกล่อมราษฎรทั้งหลายให้สร้างเมืองขึ้นที่บ้านแก่งเหล็ก
ริมห้วยน้ำยม เรียกว่าเมืองมหาชัยกองแก้ว ตั้งเป็นเมืองมั่นคงแข็งแรง

จึงดั้นพระนครานุรักษ์ ก็ได้ไปขอกำลังจากกรุงศรีสัตนาคนหุตแต่ก็ไม่เป็น
ผล จึงได้ไปขอทัพจากเมืองญวนได้มา 6,000 คน แล้วให้พักรออยู่ที่เมืองคำเกิด
ก่อน ส่วนท้าวแก้วจึงได้เตรียมพล 4,000 คน คุมเครื่องบรรณาการไปหาแม่ทัพญวน
เหมือนกัน แต่ทัพญวนรู้ไม่ทัน ได้สมทบกับทัพของท้าวแก้ว ตีเมืองมรุกขนครแตก
พระนครานุรักษ์เจ้าเมืองมรุกขนคร ได้พาครอบครัวหนีข้ามแม่น้ำโขงไปอยู่ที่ดงเซกา
ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง แล้วแต่งคนไปขอกำลังจากกรุงเวียงจันทน์อีกครั้งหนึ่งเพื่อให้
มาช่วย

และพระเจ้าเวียงจันทน์ก็รับสั่งให้พระยาเซียงสายกทัพมาช่วย แล้วให้ตั้ง
ค่ายอยู่ที่บ้านหนองจันทร์คำยหนึ่ง และตั้งที่ชาตุน้อยศรีบุญเรืองอีกค่ายหนึ่ง ตีปีกกา
โอบถึงกัน ทัพใหญ่พระยาเซียงสาก็ได้ตั้งตรงข้ามท่าแขกตรงกับทัพญวน

ส่วนทัพญวนทำสะพานบวบยกข้ามแม่น้ำโขง พระยาเซียงสาได้ยิงปืนใหญ่ตัด
สะพานบวบขาด ยกกำลังเข้ารบญวนกลางแม่น้ำโขงถึงตะลุมบอน พระยาเซียงสามีสย
ชนะฆ่าญวนและลาวตายมาก ศพลอยไปติดเกาะซึ่งเรียกว่า "ดอนแก้วทอง" มาจน

ทุกวันนี้

แล้วพระยาเซียงสาจึงส่งพระนครานุรักษ์ไปเวียงจันทน์ พระเจ้า
เวียงจันทน์โปรดฯ ให้ไปตั้งมั่นอยู่ที่บ้านเวินทราย ส่วนพระยาเซียงสาได้เกลี้ยกล่อม
ท้าวแก้วแก้วเป็นผลสำเร็จ จึงตั้งนั้นพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์ จึงโปรดฯ ให้ท้าวแก้วแก้วเป็น
เจ้าเมืองมรุกขนครต่อไป พร้อมกับให้ย้ายเมืองมาตั้งฝั่งขวาที่ชานนอกศรีบุญเรือง
ปากห้วยบังฮวกเรียกเมืองว่า "มรุกขนคร"

ในปี พ.ศ. 2321 พระเจ้าศิริบุญสาร เจ้านครเวียงจันทน์ ให้กองทัพยก
ไปตีพระตา พระวอ ที่บ้านกุ่มบ้านแก แขวงจำปาศักดิ์ กองทัพของพระเจ้าศิริบุญสารฆ่า
พระวอตาย จึงตั้งนั้นพระตาจึงขอยกกองทัพจากกรุงธนบุรีไปช่วย และสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช ได้โปรดฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระยาสุรสีห์ไป
ปราบพระเจ้าศิริบุญสาร ทั้งสองพระองค์ตีได้เมืองเวียงจันทน์ นครพนม หนองคาย
พระเจ้าศิริบุญสารกับพระบรมราชาเจ้าเมืองมรุกขนคร หนีไปอยู่เมืองคำเกิด
การสงครามครั้งนั้นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตกับ
พระบาง และก็ในคราวเดียวกันนี้ก็ได้นำบรรดาโอรสพระเจ้าศิริบุญสารลงมายัง
กรุงธนบุรีอีกด้วย

สืบต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นเสวย
ราช พระเจ้าศิริบุญสารในเมืองทราบว่าโอรสอยู่เย็นเป็นสุขอยู่ในกรุงเทพมหานคร ก็
ได้เสด็จจากเมืองคำเกิดมายังเมืองเวียงจันทน์ แล้วขอมสวามิภักดิ์แต่พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่พระองค์มีทรงวางพระราชหฤทัย จึงทรงโปรด
ให้ตั้งเจ้านันทเสนโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าศิริบุญสารที่อยู่ในกรุงเทพฯ ให้กลับไป
ครองเมืองเวียงจันทน์ ในการนี้โปรดเกล้าฯ ให้คืนพระบางไปยังกรุงเวียงจันทน์
อีกด้วย

กล่าวถึงเมืองมรุกขนคร ซึ่งได้ย้ายมาตั้งที่ปากห้วยบังฮวกได้ 20 ปี
น้ำเซาะตลิ่งบ้านเรือนพังลงไปมาก จึงได้ย้ายมาตั้งเมืองที่บ้านหนองจันทน์
พระบรมราชาครองเมืองได้ 12 ปี ก็ถึงแก่พิราลัย และพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์

จึงโปรดฯ ให้ตั้งท้าวพรหมา โอรสของพระบรมราชาเป็นพระบรมราชาครองเมืองมรุกขนครแทน และพร้อมกันนี้พระบรมราชา(พรหมา) ก็ได้นำต้นไม้เงินทองและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลกมหาราช ยังกรุงเทพมหานคร

สืบต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2334 เจ้านันทเสนเจ้านครแห่งเวียงจันทน์กับพระบรมราชา(พรหมา)เจ้าเมืองมรุกขนคร ได้ร่วมกันคิดหนังสือลับไปถึงพระเจ้าแผ่นดินญวนพระนามว่าพระเจ้ากาหว่องแห่งชองจิว เพื่อจะเข้ามารบกับกรุงสยาม

พระเจ้ากาหว่องแห่งชองจิว จึงได้มีพระราชสาส์นเข้ามาทูลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเพื่อทรงทราบ และจึงตั้งนั้นพระองค์ก็ได้ทรงรับสั่งให้เจ้านันทเสนกับพระบรมราชาลงไปเฝ้าที่กรุงเทพฯ แต่โดยดี เมื่อสอบสวนได้ความจริงจึงโปรดเกล้าฯ ชกโทษให้ และพร้อมกันนี้ก็ให้ทรงแต่งตั้งให้เจ้าอินทวงษ์อนุชาเจ้านันทเสนครองกรุงเวียงจันทน์และให้เจ้าอนุวงศ์เป็นอุปราช

ครั้นต่อมาถึงปี พ.ศ. 2337 เกิดศึกพม่าทางเมืองเชียงใหม่ เจ้านันทเสนกับพระบรมราชาขออาสาไปช่วยรบ ชกกองทัพไปถึงเมืองเถิน พระบรมราชาถึงแก่อนิจกรรมที่เมืองเถิน และต่อมานายสุตตาพี่ภรรยาพระบรมราชาได้นำเครื่องราชบรรณาการ ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายสุตตาเป็นพระบรมราชาครองเมืองมรุกขนคร และนายสุตตาได้เปลี่ยนนามเมืองมรุกขนครเสียใหม่ว่า "นครพนม" ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

ส่วนท้าวกิ่งหงษา ท้าวจุนีและท้าวคำสาข ราชบุตรพระบรมราชา (พรหมา) เกิดความไม่พอใจ จึงได้ยกพลไปตั้งเกลี้ยกล่อมผู้คนอยู่ที่กวนกู่ กวนจิว แขวงเมืองมหาชัยฝั่งซ้ายจะก่อการกบฏ พระบรมราชา(สุตตา) จึงขอกองทัพจากกรุงเทพฯและเมืองเวียงจันทน์ไปช่วย ทางกรุงเทพฯ ได้จัดให้พระสามมหาอำมาตย์ (ป้อม อมาตย์กุล) เป็นแม่ทัพ และทางเมืองเวียงจันทน์ให้พระยาสุโข เป็นแม่ทัพยกไปปราบตีบ้านกวนกู่ กวนจิว แดก ท้าวกิ่งหงษา ท้าวจุนี และท้าวคำสาขหนีไปได้ และให้กวาดต้อนครอบครัวมาไว้ในเมืองนครพนม

และพระขามหาอำมาตย์แม่ทัพ ก็ให้ย้ายเมืองนครพนมไปตั้งที่บ้านโพธิ์คำ หรือโพธิ์คำ และให้พระขาสุภโภไปเกลี้ยกล่อมท้าวกิ่งหงษา ท้าวจุมพินี และท้าวคำสาย ได้แล้ว นำตัวไปเวียงจันทน์ เจ้าอินทวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงทรงแต่งตั้งให้ ท้าวจุมพินีเป็นพระพรหมอาษา เจ้าเมืองมหาชัย

ในปี พ.ศ. 2347 พระบรมราชาถึงแก่พิราลัย ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวมังเป็นพระบรมราชา โอรสครองเมืองนครพนมเมื่อปี พ.ศ. 2348 สืบแทน ต่อมา

ในปี พ.ศ. 2362 เจ้าอินทวงศ์ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ถึงแก่พิราลัย จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอนุวงศ์อุปราชเป็นเจ้าผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ ครั้งนั้นอ้ายสาเกียดโง้งคิดกบฏตีเมืองจัมปาสะกิด เจ้าอนุวงศ์ปราบได้สำเร็จ และขอพระราชทานมายังกรุงเทพฯ เพื่อโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าราชบุตร(โง้)เป็นเจ้าผู้ครองเมืองจัมปาสะกิดก็ทรงโปรด แต่งตั้งให้ตามที่ขอมา

สืบต่อมาเจ้าอนุวงศ์กับราชบุตร(โง้) คิดทะนงการกำเริบ เห็นว่าทรงเป็นที่โปรดปรานก็ได้ขอผู้คนชาวเมืองเวียงจันทน์ซึ่งถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ชาวเมืองเวียงจันทน์ก็ได้มาตั้งรกรากหลักแหล่งเป็นสุขอยู่แล้วในเมืองราชบุรี เมืองสระบุรี ฯลฯ มิทรงโปรดให้ ก็โกรธก่อกบฏขึ้นทันที

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2370 ก็ทรงรับสั่งให้ยกกองทัพขึ้นไปปราบเจ้าอนุวงศ์ เป็นผลสำเร็จ เจ้าอนุวงศ์ได้หนีไปเมืองมหาชัย และได้ชวนพระบรมราชา(มัง) เจ้าเมืองนครพนมไปด้วย และพร้อมกันนี้ก็ได้อธิโอกาสไปเกลี้ยกล่อมเมืองญวนให้มารบกับเมืองไทยอีก และทรงรับสั่งให้ถอดพระบรมราชา(มัง) ออกจากตำแหน่ง เจ้าเมืองนครพนมทันที

และพร้อมกันนี้ก็ได้ออกโปรดเกล้าฯ ตั้งท้าวฝ้าย เป็นพระสุนทรราชวงษา ว่าราชการเมืองนครพนมและยโสธร เพราะมีความชอบในการปราบกบฏมาก

พระสุนทรราชวงษาได้มาประจำราชการอยู่ในเมืองนครพนม ได้จัดการทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างวัดวาอารามเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

และยิ่งกว่านั้นพระสุนทรราชวงษา ก็ได้ไปเกลี้ยกล่อมราษฎร เมื่อครั้งถูกเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์เป็นกบฏกวาดต้อนไป ซึ่งอยู่เมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เช่น เมืองวัง เมืองมหาชัยกองแก้ว เมืองตะโปน และเมืองทิง กับทั้งที่ได้อพยพเข้าไปอยู่ในดินแดนญวนให้มาตั้งอยู่ที่หัวขแข้ง จังหวัดชโลธร ในปัจจุบันนี้บ้าง ให้มาอยู่ที่บ้านพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนครบ้าง มาอยู่ที่หมู่บ้านตำบลเรณู บ้านท่าอุเทน จังหวัดนครพนมบ้าง

เฉพาะในเขตเมืองนครพนม เวลานี้เมืองเก่ารวมอยู่หลายเมือง คือ เมืองไชยบุรี เมืองท่าอุเทน เมืองเรณู เมืองมุกดาหาร เมืองรามราช เมืองอาจ-สามารถ เดิมเรียกว่า "เมืองอาทมาต" ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2390 เมืองต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกตั้งเป็นตำบล เป็นอำเภอ และยกขึ้นเป็น "จังหวัดมุกดาหาร" ในทุกวันนี้

พระสุนทรราชวงษา เป็นเจ้าเมืองนครพนมได้ 22 ปี ในปี พ.ศ. 2396 ก็โปรดเกล้าฯให้พระสุนทรราชวงษา ไปประจำเมืองชโลธร และพระสุนทรราชวงษาก็ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อปี พ.ศ. 2400

ส่วนทางเมืองนครพนมก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้อุปฮาด บุตรพระบรมราชา(สุดตา) เป็นพระพนมนครานุรักษ์ เข้าเมืองนครพนมแทน เมื่อปี พ.ศ. 2396

และในปี พ.ศ. 2400 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งท้าวจันทน์น้อย บุตรพระบรมราชา(มิ่ง) เป็นพระพนมนครานุรักษ์ เป็นเจ้าเมืองและก็ถึงแก่อนิจกรรม โดยได้เป็นเจ้าเมืองนครพนมได้เพียง 3 เดือนเท่านั้น

สืบต่อมาในปี พ.ศ. 2413 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ท้าวเลาค่า บุตรพระบรมราชา(กุ่มแก้ว) เป็นพระพนมนครานุรักษ์ เจ้าเมืองนครพนม อยู่ได้ 13 ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม ต่อมาอุปฮาด(บุญมาก) บุตรพระบรมราชา(มิ่ง) เป็นพระพนมนครานุรักษ์ เจ้าเมืองนครพนม เมื่อปี พ.ศ. 2426 และอยู่ในตำแหน่งได้ 7 ปี

ราชบุตร(ทองทิพย์) บุตรพระพนมนครานุรักษ์ อยู่ได้ 8 ปี ต่อมาพระยาสุริเดชวิเศษ
ฤทธิ(กาจ) อยู่ได้เพียง 1 ปี ก็ได้ย้ายไปอยู่เมืองสกลนคร หลวงพิทักษ์ยุทธภักดิ์
(เทศ) เป็นแทน และต่อ ๆ มาเจ้าเมืองนครพนมก็ได้เปลี่ยนผู้ครองเมืองสลับเข้ามา
อีกหลายคน

จะนั้นจึงสรุปได้ว่า เมืองนครพนมมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์โดย
เป็นที่ตั้งของอาณาจักรศรีโคตรบูรณัม ซึ่งถือว่าเป็นเมืองลูกหลวงและเมืองหน้าด่านที่
สำคัญมาตั้งแต่โบราณกาล

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชนชาติพันธุ์ไทญ้อ

ตามจดหมายเหตุของหลวงชำนาญอุเทนดิษฐ์ (บาสด กิตติศรีวรพันธ์)¹
ต้นสกุลกิตติศรีวรพันธ์ ซึ่งเมธี ดวงสงค์ ได้รวบรวมไว้ กล่าวไว้ว่า (เมธี ดวงสงค์
2514 : 22-53) เมื่อปีมะโรง สัมฤทธิศก จุลศักราช 1170 พ.ศ. 2351 เป็นปีที่
26 แห่งกรุงเทพมหานคร ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
รัชกาลที่ 1 มีชนชาติพันธุ์เผ่าหนึ่งเรียกว่า "ไทญ้อ" อยู่ที่เมืองหงสาวดี ตอนเหนือ
ของเมืองหลวงพระบาง พระราชอาณาจักรลาวปัจจุบัน เมืองหงสาวดีตั้งอยู่บนฝั่ง
แม่น้ำโขง ในครั้งนั้นมีหัวหน้าใหญ่ชื่อ "ท้าวหม้อ" ภรรยาคนใหญ่ชื่อ "นางสุนันทา"
ท้าวหม้อจะเป็นบุตรของผู้ใดไม่ปรากฏได้พาครอบครัวและบ่าวไพร่ประมาณ 100 คน
ล่องแพมาตามลำน้ำโขง เนื่องจากถูกเนรเทศ แต่จะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ เข้า
ใจว่าคงจะชิงความเป็นใหญ่กัน เมื่อมาถึงนครเวียงจันทน์ท้าวหม้อขอสวามิภักดิ์เป็น
ข้าพียงโพธิสมภารของเจ้านครเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ผู้ครองนครเวียงจันทน์จึง
อนุญาตให้พาครอบครัว สัมครพรรคพวก ไปตั้งเมืองอยู่ที่ปากน้ำสงคราม ซึ่งเป็นชัยภูมิที่
อุดมสมบูรณ์ เมื่อสร้างเมืองเสร็จเรียบร้อยแล้วเจ้าอนุวงศ์ได้ตั้งท้าวหม้อเป็น

---

¹หลวงชำนาญอุเทนดิษฐ์ (บาสด กิตติศรีวรพันธ์) เป็นบุตรของพระศรีวรราช
(บุญมาก) เจ้าเมืองท่าอุเทนคนสุดท้าย

"พระยาหงสาวดี" เมืองที่ตั้งขึ้นใหม่อยู่ปากน้ำสงครามข้างเหนือฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ให้นามว่า "เมืองไชยสุทธีอุตตมบุรี"¹ ได้ตั้งท้าวเล็ก น้องชายท้าวหม้อเป็นอุปฮาด วังหน้า ภายหลังญาติพี่น้องท้าวหม้อและพลเมืองที่อยู่ในเมืองหงสาวดีทราบข่าว การเป็นเจ้าของเมือง และความอุดมสมบูรณ์ของเมือง จึงได้พากันอพยพครอบครัวตามมา ประมาณ 500 คน พระยาหงสาวดี(หม้อ) มีบุตรชายคนใหญ่ชื่อ "ท้าวโสม"

ต่อมาเมื่อปีจอ จศก จุลศักราช 1176 พ.ศ. 2357 หลังจากสร้างเมือง ไชยสุทธีอุตตมบุรีได้ 6 ปี (ตรงกับแผ่นดินรัชกาลที่ 2) พระยาหงสาวดี(หม้อ) และ อุปฮาดวังหน้า(เล็ก) ได้พร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งชื่อ "วัดศรีสุนันทามหาอาราม" ต่อมาเรียกชื่อว่า "วัดไตรภูมิ"² ตั้งอยู่ปากน้ำสงครามด้านเหนือ ปรากฏข้อความ เป็นหลักฐานในแผ่นศิลาจารึก³ ซึ่งคุณพระบริบาลศุภกิจได้คัดจากแผ่นศิลาจารึกที่ เขียนเป็นอักษรธรรม และแปลเป็นอักษรไทยเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2457 มีความว่า ดังนี้

---

¹ เมืองไชยสุทธีอุตตมบุรี ปัจจุบันเป็นตำบลไชยบุรี อยู่เหนืออำเภอท่าอุเทน ขึ้นไป 16 กิโลเมตร

² วัดไตรภูมินี้ภายหลังถูกน้ำเซาะตลิ่งจนพังทลายลงเมื่อ พ.ศ. 2493 นายพันธ์ เสนจันท์ไชย ชาวไชยบุรี ได้ชลอเอาองค์พระประธานจากวิหารริมโขงมา ประดิษฐานไว้ที่ข้างวัดได้สำเร็จ ต่อมาชาวบ้านได้ย้ายวัดออกมาตั้งใกล้ดอนลี้ลา ห่างจากริมโขงประมาณ 5 เส้น ตั้งวัดใหม่เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2501 ให้ชื่อว่าวัด ไตรภูมิตามนามวัดเดิม ครั้นถึงวันที่ 15 พฤษภาคม 2508 นายประภัทร ปริบุญณะ ผู้จัดการไร่ยาสูบนครพนม พร้อมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎร ได้ย้ายองค์ พระประธานองค์นี้และองค์พระประธานจากวิหารวัดกลางซึ่งอยู่ถัดจากวัดไตรภูมิเดิม ขึ้นไปทางเหนือ มาประดิษฐานที่วัดไตรภูมิใหม่ได้สำเร็จทั้งสององค์

³ แผ่นศิลาจารึกนี้ยังเก็บไว้เป็นหลักฐานที่วัดไตรภูมิจนถึงปัจจุบัน

"พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าล่วงลับไปแล้วได้ 2357 พรรษา
เจ้าพระยาหงสาวดีทั้งสองพระองค์พี่น้อง ได้มาตั้งเมืองในที่นี้
ให้ชื่อเมืองว่า ไชยสุทธิอุตตมบุรี ในปีจอ ฉศก ตรงกับปีกาบ
เสร็จในเดือน 4 แรม 11 ค่ำ วันอังคาร ภายนอกมีอาณาเจ้า
ราชวังหน้า กับเสนาอำมาตย์สิบร้อยน้อยใหญ่ทั้งหมด ภายในมี
เจ้าคุณพุทธาและเจ้าชาอ่องแก้ว เจ้าชาบา เจ้าชาสา เจ้าศรี-
ธรรมมา เจ้าสมเด็จพุทธา และพระสงฆ์สามเณรทุกพระองค์
พร้อมกันมักใคร่ตั้งใจไว้ยังพระพุทธศาสนา จึงให้นามวัดนี้ว่า
วัดศรีสุนันทามหาอาราม ตามพระพุทธบัญญัติ สมเด็จพระ-
พุทธองค์เจ้า ซึ่งมีจิตตั้งใจไว้ยังพระพุทธศาสนา สำเร็จในปีกตสี
เดือนห้าเพ็ญ วันจันทร์ มือห้วงมด ขอให้ได้ตั้งค้ำมกค้ำ-
ปรารภนาแห่งฝูงข้าทั้งหลายเทอญ"

เมืองไชยสุทธิอุตตมบุรีเป็นเมืองขึ้นตรงต่อนครเวียงจันทน์ จวบจนถึงปีกุน
อัฐศก จุลศักราช 1188 พ.ศ. 2369 เป็นปีที่ 4 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงเทพมหานคร เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏต่อ
กรุงเทพฯ แต่ก็พ่ายแพ้แก่พระบรมเดชาานุภาพ หนีไปอยู่เมืองญวนครั้งที่ 1 ฝ่าย
พระยาหงสาวดีพาบ่าวไพร่ข้ามโขงไปทางฝั่งซ้ายด้วยเกรงพระบรมเดชาานุภาพ
เพราะตนเป็นเมืองขึ้นเมืองเวียงจันทน์ ขณะที่ข้ามโขงไปนั้นม้าตัวเมียชื่อ "อ๊กอม"
ได้ตายลง และได้นำไปฝังไว้ที่หาดทรายแห่งหนึ่ง ต่อมาเมื่อมาตั้งบ้านเรือนขึ้น จึงได้
ชื่อว่า "บ้านหาดอ๊กอม" ซึ่งยังมีปรากฏมาจนปัจจุบันนี้

เมื่อพาบรวารข้ามแม่น้ำโขงไปฝั่งซ้ายแล้ว ได้สร้างบ้านเมืองขึ้นที่กวนปุง
ลิงให้นามเมืองว่า "เมืองหลวงปุงลิง" ตั้งอยู่ได้ประมาณ 1 ปีเศษ พระยาหงสาวดี
และอุปฮาดวังหน้าก็ถึงแก่กรรม เจ้ากรุงเวือานาม พระเจ้าแผ่นดินเวือชดนาม จึงได้
แต่งตั้งกรมการเมืองปุงลิง ดังนี้

ท้าวพระปทุม เป็นเจ้าเมือง

ท้าวจารย์มา เป็นอุปฮาด

ท้าวจันทร์ศรีสุราช (โสม) บุตรพระยาหงสาวดี (หม้อ) เป็นราชวงศ์

ท้าวบุ เป็นราชบุตร

ทั้งนี้ให้ขึ้นตรงต่อเมืองญวน แต่คณะกรรมการเมืองไม่พอใจเพราะไม่ใช่ชาติพันธุ์เดียวกัน ทั้งการคมนาคมไปมาก็ไม่สะดวกเพราะห่างไกลกันมาก แต่ต้องจำใจเพราะอำนาจการปกครองและแสนยานุภาพของนครเวียงจันทน์ยังอ่อนแอมากได้คิดหาโอกาสที่จะกลับมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามอยู่เสมอ แต่ยังไม่สบโอกาส

ในปีชวด สัมฤทธิศก จุลศักราช 1190 พ.ศ. 2373 เจ้าอนุวงศ์ออกจากเมืองญวนกลับมานครเวียงจันทน์ คิดกบฏต่อกรุงเทพฯอีกเป็นครั้งที่ 2 เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดี ได้เป็นแม่ทัพใหญ่คุมไพร่พลมารบกับเจ้าราชวงศ์แม่ทัพฝ่ายนครเวียงจันทน์ ที่ค่ายบูกหวาน เจ้าราชวงศ์ต้องอาวุธในที่รบจึงหนีทัพกลับไปนครเวียงจันทน์ และหนีไปพึ่งญวนอีก แม่ทัพไทยตามจับเจ้าอนุวงศ์และครอบครัวได้ ส่งไปกรุงเทพฯ ยังไม่ได้แต่เจ้าราชวงศ์ พระยาราชสุภาวดีจัดให้พระวิจิตรสงครามคุมทัพอีกกองหนึ่งไปตั้งที่เมืองนครพนม ได้ตรวจตราด่านคอยสืบจับตัวเจ้าราชวงศ์ และให้ราชวงศ์เสนเมืองเขมราชเป็นแม่ทัพอีกกองหนึ่ง คุมไพร่พลเมืองอุบล เมืองยโสธร จำนวน 180 คน ไปตั้งอยู่ที่เมืองไชยสุภะอุทุมมบุรี ซึ่งเป็นเมืองร้างอยู่นั้น ให้รักษาปากน้ำสงครามอันเป็นด่านช่องทางของกองทัพนครเวียงจันทน์ เข้าออกให้กวดขันและให้สืบจับเจ้าราชวงศ์นครเวียงจันทน์ต่อไป

ครั้นการศึกสงครามฝ่ายเมืองลาวสงบลงแล้ว ราชวงศ์เสนกับท้าวไชย (บุตรอุปฮาดเมืองอุบล) ท้าวชิตติยะกรมการเมืองอุบล ท้าวศิลา (บุตรราชวงศ์เสน) ซึ่งเป็นหัวหน้าใหญ่ ได้พร้อมกันปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สร้างเมืองไชยสุภะอุทุมมบุรีซึ่ง

ทรุดโทรมอยู่นั้นให้ดีขึ้น และเกลี้ยกล่อมชาวเมืองคำเกิดคำม่วงให้ข้ามแม่น้ำโขงมาตั้ง
ภูมิลำเนาอยู่ในเมืองไชยสุทนต์มบุรีได้ 133 ครอบครัว และเรียกชื่อเมืองนี้ให้สั้น
เข้าว่า "ไชยบุรี" พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
แต่งตั้งให้ราชวงศ์เสนเป็นพระยาไชยวงศา และเป็นเจ้าเมืองไชยบุรี

ถึงปีมะเส็ง เบญจศก จุลศักราช 1195 พ.ศ. 2376 เจ้าเมืองปું
ลิงพร้อมด้วยอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร กรมการเมือง ท้าวเพี้ย จึงปรึกษากันเห็นว่า
เป็นโอกาสเหมาะที่จะกลับมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาลที่ 3 เพราะญวนกำลัง
ติดศึกกับไทยอยู่ จึงอพยพจากเมืองปુંลิงมาพักอยู่ตอนหาดทรายกลางแม่น้ำโขง บริเวณ
บ้านร้างแขวงเมืองนครพนม แล้วเจ้าเมือง กรมการเมือง จึงขึ้นไปสืบดูที่เมือง
ไชยบุรี และตั้งใจว่าหากเมืองไชยบุรียังเป็นเมืองร้างว่างเปล่าอยู่ ก็จะพากันไปอยู่
ตามเดิม ครั้นไปสืบดูแล้วปรากฏว่า ราชวงศ์เสน เมืองเขมราช กรมการเมือง และ
แม่ทัพนายกองฝ่ายไทยตั้งค่ายรักษาเมือง มีผู้คนอยู่กันหนาแน่นแล้ว กรมการเมือง
หลวงปુંลิงจึงปรึกษาต่อราชวงศ์เสน ขอสวามิภักดิ์เป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักร
กรุงเทพมหานครต่อไปจนชั่วลูกหลาน ราชวงศ์เสนพร้อมด้วยนายทัพนายกองจึงมีหนังสือ
บอกชื่อราชการ พร้อมกับนำตัวเจ้าเมืองและกรมการเมืองปુંลิงลงไปหาแม่
ทัพนายกองที่เมืองนครพนม แม่ทัพนายกองที่เมืองนครพนมจึงสั่งให้เจ้าเมืองและ
กรมการเมืองปુંลิงอพยพครอบครัว ไพร่พล จากตอนหาดทรายกลางแม่น้ำโขง มาตั้ง
อยู่ ณ บ้านท่าอุเทน ซึ่งร้างอยู่ เกลี้ยกล่อมให้ผู้คนฝั่งซ้ายในแขวงเมืองคำเกิด
คำม่วง มารวมอยู่ด้วยเป็นอันมาก

ถึงปีมะเมีย ฉศก จุลศักราช 1196 พ.ศ. 2377 แม่ทัพฝ่ายไทยได้ตั้ง
พระปทุม เจ้าเมืองหลวงปુંลิงเดิม ให้เป็นพระศรีวราษและเป็นเจ้าเมือง และ
ยกบ้านท่าอุเทนร้างนั้นขึ้นเป็น "เมืองท่าอุเทน" อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ยังคง
เดิม ให้เมืองท่าอุเทนขึ้นอยู่ในความปกครองของพระสุนทรราชวงศา ผู้ว่าราชการ
จังหวัดยโสธรนครพนม และเมืองท่าอุเทนมีชายฉกรรจ์ 700 คน ผูกส่งส่วยปีละ 18
ตำลึง

ถึงปีจอ สัมฤทธิศก จุลศักราช 1200 พ.ศ. 2381 เป็นปีที่ 15 ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงเทพมหานคร มีกัณฑ์ตราโปรดเกล้าฯ ให้เมืองท่าอุเทนขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เป็นหัวเมืองจัตวา ชาติจากการปกครองของเมืองขุขันธ์นครพนม มีเมืองรามราชเป็นเมืองขึ้น (ในครั้งนั้นเจ้าเมืองรามราชคือ พระอุทัยประเทศ ชื่อเดิมท้าวบัว เป็นเจ้าเมืองเข็ยงชม อพยพผู้คนมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงคราวกบฏเจ้าอนุวงศ์ คุมครัว 458 คนไปตั้งเมืองอยู่ที่บ้านรามราช ซึ่งปัจจุบันเป็นตำบลรามราชขึ้นกับอำเภอท่าอุเทน) ส่วนเขตเมืองท่าอุเทนนั้นไม่ได้แบ่งเพราะตั้งอยู่ในเขตเมืองนครพนม และให้ข้าราชการเขตแดนเมืองนครพนมไปพลางก่อน

พระศรีวิวรรราช (พระปกุม) เจ้าเมืองท่าอุเทนคนแรกถึงแก่อนิจกรรมในปีใดไม่ปรากฏในจดหมายเหตุ มาปรากฏหลักฐานเอาต่อเมื่อถึงปีมะเมีย โทศก จุลศักราช 1232 พ.ศ. 2412 พระศรีวิวรรราช (การี) เจ้าเมืองคนที่ 2 ถึงแก่อนิจกรรม ทางราชการจึงตั้งท้าวอินทิสาร (พรหมมา) เป็นพระศรีวิวรรราช ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองคนที่ 3 ให้ท้าวพระพรหมเป็นอุปฮาด ให้ท้าวพระคำก้อนเป็นราชวงศ์ ให้ท้าวบุญมากเป็นราชบุตร ส่งส่วยตามเดิม

ถึงปีชาล สัมฤทธิศก จุลศักราช 1240 พ.ศ. 2421 พระศรีวิวรรราช (พรหมมา) และท้าวพระพรหมถึงแก่อนิจกรรม ทางราชการจึงตั้งให้ท้าวบุญมากราชบุตรเป็นพระศรีวิวรรราช¹ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองคนที่ 4 และเป็นเจ้าเมืองคนสุดท้าย

เมืองท่าอุเทนเปลี่ยนฐานะจากเมืองเป็นอำเภอเมื่อ ร.ศ. 128 พ.ศ. 2453 มีขุนศุภกิจจางงเป็นนายอำเภอคนแรก

---

¹ท้าวบุญมาก มีพี่น้องทั้งสิ้น 3 คน คือ ท้าวศรีวิรวงศ์ ท้าวพิทักษ์ และท้าวบุญมาก แต่เหตุที่ท้าวบุญมากซึ่งเป็นน้องสุดท้องได้เป็นพระศรีวิวรรราชนั้น เพราะท้าวพิทักษ์ตายด้วยโรคท้องร่วง และท้าวศรีวิรวงศ์ถูกต้นไม้ล้มทับตายที่บ้านกุดกุ่ม

ในสมัยที่ยังมิได้เปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอ นั้น เมืองท่าอุเทนจะมีโฮงพระยา
(จวนผู้ว่าราชการ) 3 โฮง คือ¹

1. โฮงหลวง ของพระศรีวรวราช เจ้าเมืองคนสุดท้าย ต้นสกุล
กิติศรีวรพันธุ์
2. โฮงติก ของพระยาศรีวรวราช เจ้าเมืองคนที่สาม ต้นสกุล บุญศิริ
3. โฮงกลาง ของพระยาศรีวรวราช เจ้าเมืองคนแรก ต้นสกุล
วดีศรีศักดิ์

ปัจจุบันชาวไทญ้อมีภูมิลำเนากระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน ดังนี้
(ทองคุณ หงส์พันธ์ 2522 : 8)

1. บ้านนาสูง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
2. บ้านท่าขอนยาง บ้านกุดน้ำใส บ้านยาง บ้านเหล่ากลาง บ้านโพน
บ้านคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
3. บ้านสิม บ้านหนองแวง บ้านสา อำเภอขามเฒ่า และบ้านหนองไม้ตาย
อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. บ้านหนองแท่ง บ้านจำปา บ้านดอกนอ บ้านบึงเป้า บ้านนาสีนวล
อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร
5. บ้านขามเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
บ้านซ่ง อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนม
บ้านอุเทน บ้านไชยบุรี บ้านนาขมื่น บ้านค้อ บ้านพระทาส
บ้านโพนสวรรค์ บ้านรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
บ้านแพง บ้านนาขาม อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม
บ้านดงเย็น อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม
บ้านศรีสงคราม บ้านนาเดื่อ บ้านนาหว่า บ้านเสี้ยว
อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

---

¹ จากคำบอกเล่าของ นายถนิม เจริญมาตย์ ผู้ใหญ่บ้านท่าอุเทน

บทที่ 3

วิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน

อำเภอท่าอุเทนแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 ตำบล มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 90 หมู่บ้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตำบล หมู่ที่	ตำบลท่าอุเทน	ตำบลท่าจำปา	ตำบลโนนตาล	ตำบลไชยบุรี
1.	บ้านท่าอุเทน	บ้านท่าจำปา	บ้านกลาง	บ้านไชยบุรี
2.	บ้านท่าอุเทน	บ้านท่าจำปา	บ้านตาล	บ้านตาลปากน้ำ
3.	บ้านท่าอุเทน	บ้านคำพอก	บ้านนาฝักปอด	บ้านไชยบุรี
4.	บ้านท่าอุเทน	บ้านคำพอก	บ้านกุดกุ่มน้อย	บ้านนาหนองบก
5.	บ้านท่าอุเทน	บ้านท่าดอกแก้ว	บ้านกุดกุ่มใหญ่	บ้านหาดกวน
6.	บ้านน้อยหัวบึง	บ้านท่าดอกแก้ว	บ้านนากะเสิม	บ้านนาเพ็ช
7.		บ้านคำเตย	บ้านกุดสะกอส	บ้านไชยบุรี
8.		บ้านดอนแดง	บ้านโพน	บ้านวังโพธิ์
9.		บ้านห้วยพระ	บ้านธาตุ	บ้านแก้วปิดโปง
10.		บ้านดอนตัว	บ้านคำฮาก	บ้านดอนคู้
11.		บ้านท่าแต้	บ้านน้อยทวย	บ้านตาลทุ่ง
12.		บ้านนาดอกไม้		บ้านวังโพธิ์เหนือ
13.		บ้านปุงแก		บ้านหาดกวน

หมู่ที่	ตำบล	ตำบลพนอม	ตำบลเวินพระบาท	ตำบลพะทาย	ตำบลรามราช
1.		บ้านพนอม	บ้านเวินพระบาท	บ้านพะทาย	บ้านรามราช
2.		บ้านหนองสำหรัาย	บ้านขางนกเหาะ	บ้านแก้ง	บ้านรามราช
3.		บ้านพนอมใต้	บ้านนาโสก	บ้านท่าหนามแก้ว	บ้านแพง
4.		บ้านพนอมทุ่ง	บ้านเชียงฮิ้น	บ้านเหล่าสวนกล้วย	บ้านโพนค้อ
5.		บ้านพนอมเหนือ	บ้านปากทวย	บ้านพะทาย	บ้านหนองไฮ
6.		บ้านโพนโห้	บ้านนาสีดา	บ้านพะทาย	บ้านโพนก่อ
7.		บ้านเหล่าศรี	บ้านม่วง	บ้านนาข่าท่า	บ้านสะพัง
8.		บ้านเหล่าหนาด	บ้านนาแค	บ้านน้อยหลวงมอ	บ้านโพนแดงน้อย
9.		บ้านดง	บ้านน้อยชลประทาน	บ้านโคกสว่าง	บ้านโพนแดงใหญ่
10.		บ้านนากะเลิม	บ้านนาโสกเหนือ	บ้านหาดทรายเพ	บ้านบะหว้า
11.				บ้านแก้งส้มโฮง	บ้านบุง
12.				บ้านโนนสวรรค์	บ้านหินแฮ่
13.				บ้านตาลท่า	บ้านม่วงไข่
14.					บ้านรามราช

ในจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด 90 หมู่บ้าน มีชื่อที่ไม่ซ้ำกัน 76 ชื่อ สามารถนำมาจัดหมวดหมู่ได้ดังนี้คือ

1. ประเภทที่คำแรกของชื่อหมู่บ้านเป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ แบ่งเป็นประเภทย่อยได้ดังนี้
  - 1.1 แหล่งน้ำ มี 13 ประเภท ได้แก่ ปุ่ง วัง ท่า หัวช กุด หาด หนอง เวิน แก้ง สะพั้ง ปาก ลำ คำ
  - 1.2 ที่สูง มี 4 ประเภท ได้แก่ ดอน โพน โคน โนน
  - 1.3 ป่าดง มี 4 ประเภท ได้แก่ เหล่า ดง บะ พนม
  - 1.4 พื้นที่ทำกินมี 1 ประเภท ได้แก่ นา
  - 1.5 ลักษณะพื้นดินและหินมี 1 ประเภท ได้แก่ หิน
2. ประเภทที่คำแรกของชื่อหมู่บ้านไม่ใช่ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ แบ่งเป็นประเภทย่อยได้ดังนี้
  - 2.1 สิ่งก่อสร้าง มี 1 ประเภท ได้แก่ ชาติ
  - 2.2 ชุมชน มี 1 ประเภทได้แก่ เชียง
  - 2.3 ชื่อคน มี 1 ประเภท ได้แก่ แก้วปัดโปง
  - 2.4 พืช สัตว์ หรือชื่อที่เกี่ยวข้องกับพืชและสัตว์ มี 4 ประเภท ได้แก่ ม่วง ตาล ฮาง แพง
  - 2.5 มงคลนาม มี 1 ประเภท ได้แก่ ไชยบุรี
3. ประเภทที่คำแรกของชื่อหมู่บ้านบ่งบอกทิศทางหรือที่ตั้ง มี 1 ประเภท ได้แก่ กลาง
4. ประเภทที่คำแรกของชื่อหมู่บ้านมีลักษณะเฉพาะด้านอื่น ๆ มี 2 ประเภท ได้แก่ น้อย โนนโท
5. ประเภทที่ชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อประเพณี มี 1 ประเภท ได้แก่ พะทาย

ชื่อหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 90 หมู่บ้านนั้น เมื่อจัดหมวดหมู่ตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ได้จำนวนหมู่บ้านในแต่ละประเภทดังนี้

1. ประเภทที่มีส่วนประกอบหลักของชื่อเป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ มีทั้งหมด 67 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 74.44

1.1 แหล่งน้ำมี 13 ประเภท จำนวน 36 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 40

บึง หรือ บุ่ง หมายถึง ที่ดินที่ลุ่มอยู่ติดกับลำน้ำ ฤดูฝนมีน้ำขังคล้ายบึงหรือหนอง (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 238) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า บึง หรือ บุ่ง มี 2 หมู่บ้านคือ บึงแก บุ่ง คิดเป็นร้อยละ 2.22

วัง หมายถึง ห้วงน้ำลึก (พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มช.-สวอ. 2532 : 208) หรือหมายถึง บริเวณบางตอนของลำน้ำที่เป็นแอ่งกว้างลึก หรือ บริเวณลำน้ำกว้างที่มีกระแสน้ำวน (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 363) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า วัง มี 2 หมู่บ้าน คือ วังโพธิ์ วังโพธิ์เหนือ คิดเป็นร้อยละ 2.22

ท่า หมายถึง ฝั่งสำหรับขึ้นลงหรือจอดเรือ เป็นที่สำหรับขึ้นลงริมน้ำ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 201) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ท่า มี 11 หมู่บ้าน เช่น ท่าแฉ้ง ท่าหนามแก้ว ท่าดอกแก้ว ท่าจำปา ท่าอุเทน คิดเป็นร้อยละ 12.22

ห้วย หมายถึง ลำน้ำที่ไหลจากเขา ใหญ่กว่าลำธาร เล็กกว่าแม่น้ำ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 447) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ห้วย มี 1 หมู่บ้าน คือ ห้วยพระ คิดเป็นร้อยละ 1.11

กุด หมายถึง ลำน้ำที่มีลักษณะยาวเหมือนห้วยหรือคลองขาดเป็นห้วง โดยที่ข้างต้น ข้างปลาย ต้นเขินหรือต้น หรือลำน้ำหรือสายน้ำที่เคยเป็นห้วยหรือคลองมาก่อน ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงทางเดิน ตอนที่น้ำไม่เดินนี้ ข้างต้นข้างปลายต้นเขิน น้ำลึกอยู่ระหว่างกลางเรียกว่ากุด (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

2515 : 398) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า กุด มี 3 หมู่บ้านคือ กุดกุ่มน้อย กุดกุ่มใหญ่ กุดสะกอย คิดเป็นร้อยละ 3.33

หาด หมายถึง เป็นทรายหรือเนินกรวดที่ลาดลงไปใต้น้ำ ที่ซึ่งต้นเขินเป็นเนินทรายหรือเนินกรวดอยู่กลางน้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 854) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า หาด มี 3 หมู่บ้าน คือ หาดกวน หาดทรายเพ คิดเป็นร้อยละ 3.33

หนอง หมายถึง ที่ลุ่มตามทุ่งนาหรือป่าที่มีน้ำขังอยู่ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 431) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า หนอง มี 2 หมู่บ้าน คือ หนองไฮ หนองสำหรับาย คิดเป็นร้อยละ 2.22

เวิน หมายถึง วังน้ำวน (พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มช.-สวอ. 2532 : 211) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า เวิน มี 1 หมู่บ้านคือ เวินพระบาท คิดเป็นร้อยละ 1.11

แก้ง หมายถึง ไร่นาในน้ำ (พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มช.-สวอ. 2532 : 26) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า แก้ง มี 2 หมู่บ้าน คือ แก้ง แก้งส้มโอง คิดเป็นร้อยละ 2.22

สะพัง หมายถึง สระน้ำ (พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มช.-สวอ. 2532 : 213) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า สะพัง มี 1 หมู่บ้าน คือ บ้านสะพัง คิดเป็นร้อยละ 1.11

ปาก หมายถึง ช่องทางสำหรับเข้าออก ถ้าเป็นทาง ทะเล เรียกว่า ปากน้ำ ปากแม่น้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 523) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ปาก มี 1 หมู่บ้าน คือ ปากทวย คิดเป็นร้อยละ 1.11

ลำ หมายถึง ลำธาร ทางน้ำเล็ก ๆ ที่ไหลจากภูเขา (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 51) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ลำ มี 3 หมู่บ้าน คือ รามราช ซึ่งกลายเสียงมาจาก ลำมะลาด คิดเป็นร้อยละ 3.33

คำ หมายถึง แหล่งน้ำซับ (พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มช.-สวอ. 2532 : 53) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า คำ มี 4 หมู่บ้าน คือ คำฮาก คำเตย คำพอก คิดเป็นร้อยละ 4.44

1.2 ที่สูง มี 4 ประเภท จำนวน 10 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 11.11

ดอน หมายถึง ที่สูง เนิน หรือ ป่า ที่มีลักษณะเหมือนเกาะ คือมีที่เตียนอยู่โดยรอบ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 159) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ดอน มี 3 หมู่บ้าน คือ ดอนแดง ดอนตัว ดอนคู้ คิดเป็นร้อยละ 3.33

โพน หมายถึง จอมปลวก เนินดิน (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 597) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า โพน มี 5 หมู่บ้าน คือ โพน โพนก่อ โพนค้อ โพนแดงใหญ่ โพนแดงน้อย คิดเป็นร้อยละ 55.56

โคก หมายถึง ที่เนิน ที่สูง ป่าโปร่ง (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 96) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า โกก มี 1 หมู่บ้าน คือ โกกสว่าง คิดเป็นร้อยละ 1.11

โพน หมายถึง เนิน หรือที่สูง (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 226) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า โพน มี 1 หมู่บ้าน คือ โพนสวรรค์ คิดเป็นร้อยละ 1.11

1.3 ปาดง มี 4 ประเภท จำนวน 9 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 10

เหล่า หมายถึง ไร่หรือสวนที่ทิ้งร้างจนเกิดหญ้าหรือต้นไม้ขึ้นกรูกร้าง (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 461) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า เหล่า มี 3 หมู่บ้าน คือ เหล่าสวนกล้วย เหล่าศรี เหล่าหนาด คิดเป็นร้อยละ 3.33

ดง หมายถึง ป่า ป่าสูง หรือป่าทึบ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า 2515 : 253) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ดง มี 1 หมู่บ้าน คือ บ้านดง คิดเป็นร้อยละ 1.11

บะ หมายถึง ชายป่า ป่าละเมาะ บ้า ก็ว่า (พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มช.-สวอ. 2532 : 138) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า บะ มี 1 หมู่บ้าน คือ บะหว้า คิดเป็นร้อยละ 1.1

พนอม หมายถึง ป่า (สัมภาษณ์ สุวรรณ จันทร์เกษร พัฒนาการอำเภอท่าอุเทน) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า พนอม มี 4 หมู่บ้าน คือ พนอมพนอมเหนือ พนอมใต้ พนอมทุ่ง คิดเป็นร้อยละ 4.44

1.4 พื้นที่ทำกิน มี 1 ประเภท จำนวน 11 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 12.22

นา หมายถึง พื้นที่ราบทำเป็นคันกั้นน้ำเป็นแปลง ๆ สำหรับปลูกข้าวเป็นต้น พื้นที่มีลักษณะคล้ายนาสำหรับทำประโยชน์อื่น ๆ เรียกตามสิ่งที่ทำ เช่น นาเกลือ นาทุ่ง นาผักกะเจด (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 429) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า นา มี 11 หมู่บ้าน เช่น นากะเลิม นาดอกไม้ นาหนองบก นาโสก นาเพียง นาผักปอด เป็นต้น

1.5 ลักษณะพื้นดินและหิน มี 1 ประเภท จำนวน 1 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 1.11

หิน หมายถึง มวลของแข็งที่ประกอบด้วยแร่ชนิดเดียวหรือหลายชนิดรวมกันอยู่ตามธรรมชาติ (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 855) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า หิน มี 1 หมู่บ้าน คือ หินแฮ

2. ประเภทที่ค่าแรกชื่อหมู่บ้านไม่ใช่ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ มีทั้งหมด 15 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 16.67

2.1 สิ่งก่อสร้าง มี 1 ประเภท จำนวน 1 หมู่บ้าน คิดเป็น
ร้อยละ 1.11

ธาตุ หมายถึง เจดีย์ที่บรรจุกระดูกคนที่เผาแล้ว (ราชบัณฑิตย-
สถาน 2525 : 417) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ธาตุ มี 1 หมู่บ้าน คือ บ้านธาตุ

2.2 ชุมชนมี 1 ประเภท จำนวน 1 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 1.11
เชียง หมายถึง เมืองสำคัญ (สมเด็จพระมหาธีรวงศ์
2515 : 140) ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า เชียง มี 1 หมู่บ้าน คือ เชียงฮิ้น

2.3 ชื่อคน มี ประเภท จำนวน 1 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 1.11
คือ แก้วปัดโปง เป็นชื่อคนที่ออกมาตั้งหมู่บ้านรุ่นแรก 3 คน คือ นายแก้ว นายปัด
และนายโปง

2.4 พืช มี 4 ประเภท จำนวน 9 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 10
ชื่อหมู่บ้านที่เป็นพืช เช่น ม่วง ม่วงไข่ แพง ตาล ตาลท่า ตาลทุ่ง ตาลหนองเทา
ตาลปากน้ำ ชางนกเหาะ

2.5 มงคลนาม มี 1 ประเภท จำนวน 3 หมู่บ้าน คือ ไชยบุรี
คิดเป็นร้อยละ 3.33

3. ประเภทที่ค่าแรกชื้อหมู่บ้านบ่งบอกที่ตั้งหรือทิศทาง มี 1 หมู่บ้าน
คือ บ้านกลาง คิดเป็นร้อยละ 1.11

4. ประเภทที่ค่าแรกชื้อหมู่บ้านมีลักษณะเฉพาะด้านพรรณนา
มี 5 หมู่บ้าน คือ น้อยทวย น้อยลงมอง น้อยหัวบึง น้อยชลประทาน โหนด
คิดเป็นร้อยละ 5.56

5. ประเภทที่ชื้อหมู่บ้านเป็นชื่อประเพณี มี 2 หมู่บ้าน คือ พะทาส
คิดเป็นร้อยละ 2.22

ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของชื่อหมู่บ้าน จำแนกตามประเภทของหมวดหมู่

เลขที่	ประเภท	จำนวนหมู่บ้าน	ร้อยละ
1.	ค่าแรกชื่อหมู่บ้านเป็นลักษณะเฉพาะทาง ภูมิศาสตร์	67	74.44
2.	ค่าแรกชื่อหมู่บ้าน ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะ ทางภูมิศาสตร์	15	16.67
3.	ค่าแรกชื่อหมู่บ้านบ่งบอกที่ตั้งหรือ ชี้ทิศทาง	1	1.11
4.	ค่าแรกชื่อหมู่บ้านมีลักษณะเฉพาะ ด้านอื่น ๆ	5	5.56
5.	ชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อประเพณี	2	2.22
		90	100

จากตารางสรุปได้ว่า ชื่อหมู่บ้านที่เป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ มีจำนวนมากที่สุดคือร้อยละ 74.44 และชื่อหมู่บ้านที่บ่งบอกที่ตั้ง หรือชี้ทิศทางมีจำนวนน้อยที่สุดคือร้อยละ 1.11

ตารางจำนวนและร้อยละของชื่อหมู่บ้าน จำแนกตามลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์

เลขที่	ประเภท	จำนวนหมู่บ้าน	ร้อยละ
1.	แหล่งน้ำ	36	53.73
2.	ที่สูง	10	14.93
3.	ป่าดง	9	13.43
4.	พื้นที่ทำกิน	11	16.42
5.	ลักษณะพื้นดินและหิน	1	1.49
		67	100

จากตารางสรุปได้ว่า ชื่อหมู่บ้าน ประเภทแหล่งน้ำ มีจำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ 53.73 และชื่อหมู่บ้านที่บอกลักษณะพื้นดินและหินมีจำนวนน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 1.49

ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของชื่อหมู่บ้าน ที่ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์

เลขที่	ประเภท	จำนวนหมู่บ้าน	ร้อยละ
1.	สิ่งก่อสร้าง	1	6.67
2.	ชุมชน	1	6.67
3.	ชื่อคน	1	6.67
4.	พืช	9	60.00
5.	มงคลนาม	3	20.00
		15	100

จากตารางสรุปได้ว่าชื่อหมู่บ้านที่เป็นพืชมีจำนวนมากที่สุด คือร้อยละ 60 และชื่อหมู่บ้านที่เป็นประเภทสิ่งก่อสร้าง ชุมชน หรือ ชื่อคน มีจำนวนน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 6.67

การวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาของชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

การวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาของชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นการศึกษาโดยใช้ความรู้ด้านภาษาศาสตร์เชิงสังคม และภาษาศาสตร์เชิงประวัติประกอบกัน โดยใช้ในการศึกษาชื่อหมู่บ้าน 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ลักษณะของการใช้ภาษา ลักษณะความเปลี่ยนแปลงของภาษา และลักษณะหน้าที่ของภาษา ซึ่งพบว่า ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนนั้น ส่วนใหญ่เป็นชื่อสั้น ๆ มีทั้งที่ประกอบด้วยคำ 1 คำ 2 คำ และ 3 คำ คำแต่ละคำมีความสำคัญและมีความหมายในตัวเองทั้งสิ้น ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำหลายคำนั้น แต่ละคำจะมีความสัมพันธ์กันโดยที่ชื่อหมู่บ้านคำหลังมักจะทำหน้าที่ขยายความหมายของคำหน้าให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น บอกรายละเอียดของทิศทางการตั้งหมู่บ้าน บอกทำเลที่เป็นลักษณะเด่น หรือ บอกรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ แตกต่างกันไปเช่น เหล่าสวนกล้วย วังโพธิ์ นาข่าท่า และ นาโสกเหนือ เป็นต้น

เหล่าสวนกล้วย คำว่า "เหล่า" เป็นคำนามพยางค์เดียวและเป็นคำไทยแท้ที่บอกให้ทราบว่าทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นป่าดง นอกจากนี้คำว่า "สวนกล้วย" จะช่วยขยายความหมายของคำหน้าว่า เมื่อถึงถิ่นฐานที่ป่านั้นแล้ว ได้วางป่าเพื่อปลูกกล้วยจำนวนมาก ทำให้ทราบว่าชาวบ้านมีอาชีพทำสวนกล้วย

วังโพธิ์ คำว่า "วัง" เป็นคำนามพยางค์เดียวและเป็นคำไทยแท้ที่บอกให้ทราบว่าทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแหล่งน้ำลึก นอกจากนี้คำว่า "โพธิ์" ซึ่งเป็นชื่อพืชจะช่วยขยายความหมายของคำหน้าว่าวังน้ำนี้มีต้นโพธิ์เป็นที่สังเกต หรือเป็นลักษณะเด่นของหมู่บ้าน

นาข่าท่า คำว่า "นา" เป็นคำนามพยางค์เดียว และเป็นคำไทยแท้ที่บอกให้ทราบว่า ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ทำกิน ส่วนคำว่า "ข่าท่า" ช่วยขยายความให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมว่าเป็นที่นาที่มีต้นข่า

ชั้นอยู่จำนวนมาก ประกอบกับบริเวณนั้นเป็นปากน้ำเหมาะสำหรับทำเป็นท่าจอดเรือ
ในสมัยก่อน จึงได้ตั้งหมู่บ้านตามสภาพแวดล้อมดังกล่าว

นาโสกเหนือ คำว่า "นา" เป็นคำนามพยางค์เดียว และเป็นคำไทยแท้
ที่บอกให้ทราบว่า ท่าเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ทำกิน
ส่วนคำว่า "โสก" หมายถึง โตรกธาร ซึ่งช่วยขยายความหมายและบอกรายละเอียด
ให้ชัดเจนขึ้นว่าที่นั่นมีบริเวณที่ถูกลูกน้ำกัดเซาะจนเป็นร่องลึก จึงเรียกว่า นาโสก
ส่วนคำว่า "เหนือ" ช่วยบอกทิศทางที่ตั้งของหมู่บ้าน เนื่องจากมีหมู่บ้านนาโสกอยู่แล้ว
หมู่บ้านนาโสกเหนือจึงเป็นหมู่บ้านใหม่ที่แยกตัวออกจากหมู่บ้านนาโสก แต่ตั้งอยู่ทาง
ทิศเหนือของหมู่บ้านนาโสก

ลักษณะทางภาษาของชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม จำแนก
ได้ดังนี้

1. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 1 คำ
2. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ
3. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 3 คำ

1. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 1 คำ มีจำนวนทั้งสิ้น 11 ชื่อ คิดเป็น
ร้อยละ 12.22 ส่วนใหญ่เป็นคำนาม และส่วนใหญ่เป็นคำไทยแท้ เช่น โพน ดง
แก้ง บุ่ง แพง ม่วง และ กลาง คำที่ไม่ใช่คำไทยแท้มี 4 คำ คือ ตาล ชาติ
สะพัง และพนอม คำที่ไม่ใช่คำนามมีเพียงคำเดียวคือ กลาง

2. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ มีจำนวนทั้งสิ้น 65 ชื่อ คิดเป็น
ร้อยละ 72.22 และหากพิจารณาตามประเภทของคำที่นำมาประกอบกันแล้ว สามารถ
แยกได้ 7 ประเภท คือ

2.1 คำนาม + คำนาม ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำนาม+คำนาม
นับว่าเป็นกลุ่มที่มีจำนวนสูงที่สุด คือมีมากถึง 45 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 50 คำนามที่
ประกอบกันเป็นชื่อหมู่บ้านมีความหมายดังนี้

2.1.1 คำนามคำกริยาบอกสภาพภูมิศาสตร์ว่าเป็นแหล่งน้ำ

เช่น

ท่าแต่ ท่าจำปา ท่าดอกแก้ว ท่าหนามแก้ว

หนองสำราญ หนองไฮ

เวินพระบาท วังโพธิ์

คำฮาก คำพอก คำเตย

ห้วยพระ ปากทวย แก่งส้มโฮง ปู่แก

ชื่อหมู่บ้านดังกล่าวพบข้อสังเกตว่าคำนามคำหลังส่วนใหญ่มักจะเป็นชื่อพันธุ์ไม้ หรือ พืช ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ เช่น ต้นแต่ ต้นจำปา ดอกแก้ว ต้นหนามแก้ว สำราญ ต้นไทร (ไฮ) ต้นโพธิ์ รากไม้ ต้นพอก ต้นเตย ต้นส้มโฮง ไม้สะแก เป็นต้น

2.1.2 คำนามคำกริยาบอกสภาพภูมิศาสตร์ว่าเป็นที่สูง เช่น

โพนก่อ โพนค้อ โพนสวรรค์

ดอนแดง ดอนคู้ ดอนตัว

ชื่อหมู่บ้านในกลุ่มนี้พบข้อสังเกตว่าคำนามคำหลังเกือบทั้งหมดเป็นชื่อพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ ยกเว้นชื่อเดียวคือ โพนสวรรค์

2.1.3 คำนามคำกริยาบอกสภาพภูมิศาสตร์ว่าเป็นป่าดง

ป่าละเมาะ หรือชายป่า เช่น

เหล่าหนาด เหล่าศรี เหล่าสวนกล้วย

พนอมทุ่ง ปะหว่า

คำนามคำหลังของชื่อหมู่บ้านกลุ่มนี้ มีทั้งที่บอกชื่อพืช

เช่น หนาด กล้วย หว่า บอกสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ทุ่ง และบอกความหมายที่เป็นสิริมงคล เช่น ศรี เป็นต้น

ชื่อหมู่บ้านมีความหมายดังต่อไปนี้

2.2.1 คำนามคำแรกบอกสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นพื้นที่
ทำกินประเภทใด เช่น

นากะเสริม ซึ่งมาจากคำว่า นา+เสริม คำกริยา
คำหลังช่วยขยายความหมายของคำหน้าว่า หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่มีการอพยพเข้ามา
อาศัยเพิ่มขึ้นภายหลัง

2.2.2 คำนามคำแรกบอกสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าทำเลที่ตั้ง
ของหมู่บ้านอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น ท่าอูเทน หาคกวน ส่วนคำกริยาซึ่งเป็นคำหลัง
ช่วยบอกกริยาอาการของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น คำว่า อูเทน หมายความว่า โผล่ขึ้น
ตั้งขึ้น ซึ่งช่วยให้เข้าใจประวัติของการตั้งหมู่บ้านได้ดีขึ้น เพราะตามประวัติหมู่บ้าน
กล่าวว่า เมื่อชาวบ้านอพยพข้ามมาจากฝั่งลาว มาขึ้นที่เมืองร้างแห่งหนึ่งอยู่ริมฝั่ง
แม่น้ำ จึงตั้งชื่อว่า ท่าอูเทน หมายถึงการตั้งขึ้นของบ้านเรือนที่ทำน้ำแห่งนี้ หรือ
อาจจะหมายถึง เมืองแห่งการตั้งต้นชีวิตใหม่ก็อาจเป็นได้ ส่วนคำว่า "กวน"
ในชื่อหมู่บ้านหาคกวนนั้น ตามประวัติหมู่บ้านกล่าวว่า มีการไล่ต้อนสัตว์ป่าวกไปวนมา
ในบริเวณชายหาดอยู่นานหลายวัน จึงสามารถล่าสัตว์ได้ ดังนั้นคำว่า "กวน" จึงมี
ความหมายว่า "วกไปวนมา" นั้นเอง

2.3 คำนาม + คำคุณศัพท์ ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำนาม +
คำคุณศัพท์ มี 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.33 คำนามและคำคุณศัพท์ที่ประกอบกันเป็น
ชื่อหมู่บ้านมีความหมายดังต่อไปนี้

2.3.1 คำนามบอกสภาพว่ามีลักษณะเป็นชุมชน หรือเป็น
เมือง เช่น เชียงขึ้น ส่วนคำคุณศัพท์ซึ่งเป็นคำหลังบอกความเป็นสิริมงคล

2.3.2 คำนามบอกสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นที่สูง เช่น
โคกสว่าง ส่วนคำคุณศัพท์ซึ่งเป็นคำหลังบอกความเป็นสิริมงคล

2.3.3 คำนามบอกสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นพื้นที่ทำกิน
ประเภทใด เช่น นาเพียง ส่วนคำคุณศัพท์ซึ่งเป็นคำหลังบอกสภาพและลักษณะของ
ที่นาว่า เป็นที่ราบเสมอกัน ไม่ใช่พื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ

2.4 คำนาม + คำบุพบท ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำนาม +
คำบุพบท มีจำนวน 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.22 คำนามและคำบุพบทที่ประกอบกัน
เป็นชื่อหมู่บ้านมีความหมายดังนี้คือ คำนามเป็นคำที่บอกความหมายว่าที่ตั้งหมู่บ้าน
มีทำเลเป็นป่าดง ป่าละเมาะ หรือ ชายป่า ส่วนคำบุพบทที่เป็นคำหลังช่วย
ขยายความหมายของคำหน้าโดยบอกทิศทางที่ตั้งหมู่บ้านที่ต่างกัน เช่น พนอมเหนือ
พนอมใต้

2.5 คำกริยา + คำนาม ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำกริยา +
คำนาม มีเพียง 2 ชื่อ ซึ่งเป็นชื่อที่ซ้ำกัน คิดเป็นร้อยละ 2.22 คำกริยาและ
คำนามที่ประกอบกันเป็นชื่อหมู่บ้านประเภทนี้คือ พะทาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง
เสียงมาจากชื่อเดิมว่า ปะทราย ซึ่งเป็นชื่อประเพณีที่นิยมทำกันในเทศกาล
สงกรานต์ คือการชนทรายเข้าวัดแล้วนำมาปะหรือพอกที่โคนเสาที่จัดไว้ให้

2.6 คำกริยา + คำกริยา ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำกริยา +
คำกริยา มีเพียง 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11 คือบ้านโหนโห้ ซึ่งหมายความถึง
กริยาอาการที่ทำในขณะที่ไล่ต้อนสัตว์ป่า ชาวบ้านเรียกว่า โห้สัตว์

2.7 คำคุณศัพท์ + คำนาม ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำคุณศัพท์ +
คำนาม คิดเป็นร้อยละ 3.33 เช่น น้อยทวย น้อยหัวบึง น้อยชลประทาน
ทั้ง 3 ชื่อนี้คือคำคุณศัพท์ที่เป็นคำหน้าคือคำว่า "น้อย" ซึ่งทำให้ทราบว่าหมู่บ้าน
ที่แยกออกมาจากหมู่บ้านใหญ่ เพราะความแออัดและความหนาแน่นของครัวเรือน
ส่วนคำนามที่เป็นคำหลังช่วยขยายความหมาย และช่วยชี้ความแตกต่างของบ้านน้อย
แต่ละแห่ง เช่น คำว่า "ทวย" แสดงว่าหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำเพราะลำน้ำชื่อ
หัวทวย คำว่า "หัวบึง" บอกทิศทางที่ตั้งของหมู่บ้าน ส่วนคำว่า "ชลประทาน"
แสดงว่าหมู่บ้านนี้มีการชลประทานซึ่งทางการเข้ามาทำโครงการ

3. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 3 คำ มีจำนวนทั้งสิ้น 14 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 15.56 เมื่อพิจารณาตามประเภทของคำที่มาประกอบกันแล้ว แยกได้เป็น 7 ประเภท คือ

3.1 คำนาม + คำนาม + คำนาม ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำนามล้วนทั้งสามคำนี้ มีจำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 4.44 ซึ่งแต่ละชื่อมีความหมาย และบอกประวัติหมู่บ้านในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ

แก้วปิดโปง   คำนามทั้งสามคำเป็นชื่อของหัวหน้าครอบครัว 3 ครอบครัว ที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่นี่เป็นกลุ่มแรก คือ นายแก้ว นายปิด และนายโปง
นาฆ่าท่า   คำนามคำแรกบอกสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นพื้นที่ทำกินประเภทใด
                  คำนามที่สองบอกถึงสิ่งแวดล้อมว่าบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านนั้นมีต้นข้าวขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากจนเป็นลักษณะพิเศษที่สังเกตได้ ส่วนคำนามคำที่สามช่วยขยายความหมายว่า หมู่บ้านนี้อยู่บริเวณปากน้ำซึ่งเหมาะสำหรับทำเป็นท่าจอดเรือในสมัยก่อน

นาหนองบก   คำนามคำแรกบอกสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นพื้นที่ทำกินประเภทใด
                  คำนามคำที่สองบอกให้ทราบถึงทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ส่วน
                  คำนามคำที่สามบอกถึงสภาพแวดล้อมว่ามีต้นกระบกขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก

ตาลหนองเตา   คำนามคำแรกบอกถึงต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณนี้จำนวนมาก หรือเป็นต้นไม้ใหญ่ที่สังเกตเห็นได้ชัดคือต้นตาล คำนามคำที่สองบอกสภาพภูมิศาสตร์ทำเลที่ตั้งว่าอยู่ใกล้แหล่งน้ำ และแหล่งน้ำนั้นยังมีความแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ คือ พืชที่ขึ้นอยู่ในหนองน้ำคือ เต้า ข้อสังเกตที่สามารถเห็นได้ชัดเจนคือ คำนานหรือคำประเภทใดก็ตามที่เป็นคำหลังจะช่วยขยายความ หรือบอกรายละเอียดปลีกย่อยของคำหน้า หรือจำกัดความแตกต่างของหมู่บ้านที่มีชื่อคำหน้าซ้ำกัน เช่น ตาลหนองเตา ตาลท่า ตาลปากน้ำ และตาลทุ่ง หรือ

นาดอกไม้ นาผักปลอด นากะเลิม นาเพียง นาหนองบก
และนาสีดา เป็นต้น

3.2 ค่านาม + ค่านาม + ค่าคุณศัพท์ ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วย
ค่านาม + ค่านาม + ค่าคุณศัพท์ มีจำนวน 6 ชื่อ คือ หาดทรายเพ กุดกุ่มใหญ่
กุดกุ่มน้อย นาโสกเหนือ โพนแดงใหญ่ และโพนแดงน้อย คิดเป็นร้อยละ 6.67
ค่าแต่ละค่ามีความหมายที่แสดงถึงความสำคัญดังนี้คือ

3.2.1 ค่านามค่าแรกบอกรสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็น
แหล่งน้ำ เช่น

หาดทรายเพ กุดกุ่มใหญ่ กุดกุ่มน้อย

3.2.2 ค่านามค่าแรกบอกรสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นที่สูง เช่น
โพนแดงใหญ่ โพนแดงน้อย

3.2.3 ค่านามค่าแรกบอกรสภาพทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นลักษณะ
พื้นที่ทำกินประเภทใด เช่น

นาโสกเหนือ

ส่วนค่าที่สองและค่าที่สาม แสดงความหมายที่แตกต่างกันออกไปดังนี้
หาดทรายเพ ตามประวัติหมู่บ้านกล่าวว่าแต่เดิมนั้นชาวบ้านอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่
ริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งกลางแม่น้ำจะมีหาดทราย พอน้ำท่วมในฤดูฝน
น้ำโขงจะไหลเชี่ยวจนพัดทรายพียง (เพ) เป็นประจำทุกปี
กุดกุ่มใหญ่ ค่านามค่าที่สองช่วยอธิบายความหมายให้ชัดเจนขึ้นว่า ท่าเลที่ตั้ง
หมู่บ้านนี้มีต้นกุ่มขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนค่าคุณศัพท์ "ใหญ่"
แสดงว่าหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่ตั้งมาก่อน และเมื่อจำนวนประชากร
หนาแน่นขึ้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงแยกตัวออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ และ
เรียกว่า "กุดกุ่มน้อย"

นาโสกเหนือ คำนามคำที่สองอธิบายสภาพทางภูมิศาสตร์ได้ว่า ที่นาดังกล่าวมีลักษณะ เป็นพื้นดินที่ถูกน้ำกัดเซาะจนเป็นร่องลึก ส่วนคำคุณศัพท์ "เหนือ" แสดงทิศทางของที่ตั้งหมู่บ้าน ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นที่มีชื่อเหมือนกัน คือ "นาโสก" แสดงว่าบ้านนาโสกมีสองแห่ง แห่งหนึ่งคือบ้านนาโสก ที่รู้จักกันมานาน ส่วนบ้านนาโสกเหนือ คือหมู่บ้านที่แยกออกมาตั้งใหม่ อยู่ทางทิศเหนือของบ้านนาโสก(เดิม) หรืออาจจะเป็นได้ว่า "บ้านนาโสก" มีสองแห่งเพราะชื่อซ้ำกัน จึงเรียกชื่อให้แตกต่างกันโดย เดิมคำบอกทิศทางเข้าไป

โพนแดงใหญ่ คำนามคำที่สองบอกถึงสภาพแวดล้อมว่ามีไม้แดงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก สังเกตได้ง่าย ส่วนคำคุณศัพท์ "ใหญ่" เกิดขึ้นเมื่อหมู่บ้านนี้ขยายตัว มากขึ้น ประชากรส่วนหนึ่งแยกตัวออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ห่างจาก หมู่บ้านเดิมเล็กน้อย เรียกหมู่บ้านใหม่นี้ว่า "โพนแดงน้อย" หมู่บ้าน เดิมจึงเป็น "โพนแดงใหญ่"

3.3 คำนาม + คำกริยา + คำนาม ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วย

คำนาม + คำกริยา + คำนาม มีเพียงชื่อเดียวคือ กุดสะกอย คิดเป็นร้อยละ 1.11 คำว่า "กุดสะกอย" มาจากคำว่า "กุดแช่กลอย" คำนามคำแรกบอกสภาพภูมิศาสตร์ ว่าทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านนี้เป็นแหล่งน้ำ ซึ่งแหล่งน้ำนี้ชาวบ้านใช้ล้างกลอย แช่กลอย ที่ซุดมาจากป่า

3.4 คำนาม + คำนาม + คำกริยา ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วย

คำนาม + คำนาม + คำกริยา มีเพียงชื่อเดียวเท่านั้นคือ ยางนกเกาะ คิดเป็นร้อยละ 1.11 คำนามคำแรกชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อพืชที่เป็นลักษณะเด่นของหมู่บ้าน คือ ต้นยาง ซึ่งสันนิษฐานว่าต้นยางนี้จะสูงมากจนกระทั่งนกต้องเหาะขึ้นไปจึงจะจับกิ่ง ต้นยางได้ ดังนั้นคำนามคำที่สองจึงช่วยขยายความหมายของคำนามคำแรก โดยการบอกลักษณะที่สังเกตเห็นได้ชัด

3.5 คำนาม + คำนาม + คำบุพบท ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วย คำนาม + คำนาม + คำบุพบท มีเพียงชื่อเดียวเท่านั้นคือ วังโพธิ์เหนือ คิดเป็น ร้อยละ 1.11 คำนามคำแรกของชื่อหมู่บ้านแสดงลักษณะทางภูมิศาสตร์ว่าเป็น แหล่งน้ำ คำนามคำที่สองบอกชื่อพืชที่ขึ้นในบริเวณนั้น หรือ พืชที่มีลักษณะเด่น ในกรณีนี้หมู่บ้านวังโพธิ์เหนือมีต้นโพธิ์ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาให้ร่มเงาแก่ชาวบ้าน จึง เห็นว่า ควรตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะที่สามารถเห็นได้ชัดเจนเอง ส่วนคำบุพบท "เหนือ" แสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านนี้ได้แยกตัวออกมาจากหมู่บ้านเดิมคือบ้านวังโพธิ์ และมาตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเดิม จึงใช้คำบอกทิศทางแสดงความแตกต่าง ระหว่างหมู่บ้านเดิมและหมู่บ้านใหม่

3.6 คำคุณศัพท์ + คำกริยา + คำนาม ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วย คำคุณศัพท์ + คำกริยา + คำนาม มีเพียงชื่อเดียวเท่านั้นคือ น้อยหลวงมอ ซึ่งมีการ เปลี่ยนแปลงเสียงจากชื่อเดิมคือ น้อยไหลมอ ชื่อหมู่บ้านประเภทนี้มีเพียงร้อยละ 1.11 คำคุณศัพท์ "น้อย" แสดงว่าหมู่บ้านแยกออกมาตั้งใหม่เนื่องจากหมู่บ้านเดิม อาจจะมีประชากรหนาแน่นเกินไป หรือ การประกอบอาชีพไม่เหมาะสมกับสภาพของ หมู่บ้าน จากประวัติหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านที่มาจับจองตั้งถิ่นฐานเมื่อแรกตั้งหมู่บ้านนั้น ย้ายมาจากบ้านนาข่าท่า และ บ้านพยอม ส่วนคำว่า "ไหลมอ" บอกอาชีพของคนใน หมู่บ้านว่ามีอาชีพจับปลา "มอ" คือเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งพวกอวน แต่ใช้ในน้ำตื้น ดังนั้นนอกจากชื่อหมู่บ้านนี้จะแสดงอาชีพและประวัติการเริ่มตั้งหมู่บ้านแล้ว ยังแสดง ให้เห็นว่าหมู่บ้านต้องตั้งอยู่ในท่าเลที่ใกล้แหล่งน้ำด้วย

ชื่อหมู่บ้านสรุปตามประเภทของคำที่นำมาประกอบกัน

จำนวนคำ	ประเภทของคำ	จำนวน	ร้อยละ
ชื่อหมู่บ้านที่มีคำ 1 คำ	1. นาม	10	11.11
	2. บุพบท	1	11.11
ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ	1. นาม + นาม	45	50
	2. นาม + กริยา	9	10
	3. นาม + คุณศัพท์	3	3.33
	4. นาม + บุพบท	2	2.22
	5. กริยา + นาม	2	2.22
	6. กริยา + กริยา	1	1.11
	7. คุณศัพท์ + นาม	3	3.33
ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 3 คำ	1. นาม + นาม + นาม	4	4.44
	2. นาม + นาม + คุณศัพท์	6	6.67
	3. นาม + กริยา + นาม	1	1.11
	4. นาม + นาม + บุพบท	1	1.11
	5. คุณศัพท์ + กริยา + นาม	1	1.11
รวม		90	100

ผลของการศึกษาวิเคราะห์ทำให้เห็นแนวการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ดังต่อไปนี้คือ

1. ชื่อหมู่บ้านตั้งตามลักษณะภูมิประเทศ หรือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ของสถานที่ตั้งหมู่บ้าน เช่น กุด วัง ท่า โพน ดอน นา เป็นต้น เพื่อใช้เป็นเครื่องหมายสังเกตและมีความหมายในการแนะนำสภาพว่าสภาพทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะอย่างไร เช่น เป็นแหล่งน้ำ ที่สูง ป่า พื้นที่ทำกิน ฯลฯ เป็นต้น

2. ชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อพืชที่พบในบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องชี้ชัดให้มากขึ้น ชัดเจนขึ้น สามารถแบ่งแยกได้ว่าหมู่บ้านใดเป็นหมู่บ้านใด เช่น บ้านตาล ได้แก่หมู่บ้านที่มีต้นตาลขึ้นอยู่หนาแน่นหรือเป็นที่สังเกตได้ชัดว่า มีต้นตาลที่หมู่บ้านนี้มากกว่าหมู่บ้านอื่น หรือ บ้านคอนตัว ได้แก่หมู่บ้านที่อยู่บนที่สูงและมีต้นตัวขึ้นอยู่ในบริเวณนั้น

3. ชื่อหมู่บ้านตั้งโดยใช้คำบ่งบอกที่ตั้งหรือทิศทางที่หมู่บ้านนั้นตั้งอยู่ เช่น บ้านน้อฮัวบึง มีคำว่า "หัว" บอกรับว่าหมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณห้วยบึง หรือ บ้านกลาง แสดงความหมายว่าหมู่บ้านตั้งอยู่ระหว่างกลางของอีกสองหมู่บ้าน เป็นต้น

4. ชื่อหมู่บ้านตั้งขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน เช่น บ้านไชยบุรี บ้านท่าอุเทน บ้านโคกสว่าง หรือ บ้านเหล่าศรี เป็นต้น

5. ชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อคนที่มีบทบาท และมีความสำคัญในการก่อตั้งหมู่บ้าน เช่น บ้านแก้วปิดโป่ง หรือ บ้านนาสีดา เป็นต้น

6. ชื่อหมู่บ้านตั้งตามลักษณะชุมชนของหมู่บ้าน เช่น มีคำว่า "เขียง" ได้แก่ บ้านเขียงหิน เป็นต้น

7. ชื่อหมู่บ้านตั้งตามลักษณะสิ่งก่อสร้างสำคัญในบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน เช่น บ้านธาตุ บ้านเวินพระบาท เป็นต้น

8. ชื่อหมู่บ้านมีคำที่มีลักษณะเฉพาะบางประการ ชื่อหมู่บ้านประเภทนี้จะมีคำว่า "น้อ" "เหนือ" หรือ "ใหญ่" เป็นที่สังเกตได้ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ขยายตัวจากหมู่บ้านเดิม จึงคงชื่อเดิมของหมู่บ้านไว้ และใช้คำขยายให้ทราบว่า เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่บ้านใด เช่น น้อฮัวบึง น้อสลวงมอ

วังโพธิ์เหนือ โพนแดงใหญ่ โพนแดงน้อย เป็นต้น

9. ชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อประเพณี เนื่องจากมีวัสดุ หรือสิ่งของ ที่คล้ายคลึงกับวัสดุ สิ่งของ ที่ใช้ในงานประเพณีเป็นที่สังเกต เช่น พระทาส เป็นต้น ดังนั้นจากชื่อหมู่บ้านจึงสะท้อนให้เห็นภาพของหมู่บ้านทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสภาพสังคมวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้ .

1. ด้านภูมิศาสตร์

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สะท้อนให้เห็นว่าสภาพภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ั้นประกอบด้วยแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งแหล่งน้ำต่าง ๆ เหล่านี้มักจะเป็นลำน้ำหรือห้วยที่ไหลแยกออกมาจากแม่น้ำสายใหญ่ เพราะพบข้อสังเกตว่าในจำนวนชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำที่บอกแหล่งน้ำนั้น คำว่า "ท่า" มีจำนวนมากที่สุด หมายความว่าชาวบ้านนิยมนั่งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ หรือลำห้วย ในบริเวณที่เหมาะสมจะทำเป็นท่าสำหรับจอดเรือ ส่วนแหล่งน้ำอื่น ๆ ที่ปรากฏก็ไม่ใช่อ่างน้ำลักษณะใหญ่ แต่เป็นพื้นที่ลุ่มตามทุ่งนาที่มีน้ำขังอยู่ แหล่งน้ำบางแห่งเป็นแหล่งน้ำขีบ จากการวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านของอำเภอท่าอุเทน พบว่ามีลักษณะทางภูมิศาสตร์สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง คือตัวอำเภอท่าอุเทนตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง และแม่น้ำสงคราม จึงมีลำห้วยทั้งขนาดใหญ่และเล็กไหลผ่านไปตามพื้นที่ต่าง ๆ จำนวนมาก ชื่อหมู่บ้านประเภทแหล่งน้ำมีจำนวนมากที่สุดคือร้อยละ 53.73 ของชื่อหมู่บ้านที่จำแนกตามลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ รองลงมาเป็นประเภทที่นาคือร้อยละ 16.42 และประเภทที่สูงกับป่าดงมีจำนวนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 14.93 และ 13.43 ตามลำดับ สรุปว่าโดยภาพรวมแล้วสภาพภูมิประเทศของอำเภอท่าอุเทนนั้นส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่ม มีลำน้ำไหลผ่านหลายสาย ทางตอนเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ดอน นอกนั้นเป็นพื้นที่นาและป่า เมื่อฝนตกลงมา พื้นที่ที่อยู่ระหว่างโคกหรือที่ดอนก็จะกลายเป็นแอ่งน้ำขังตามธรรมชาติ ทำให้มีหมู่บ้านที่มีคำว่า หนอง และ โสภ อยู่บ้าง เช่น นาโสภ หนองสำหรับ หนองไฮ และ นาหนองบก เป็นต้น

นอกจากนี้หากวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านที่จำแนกตามลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ลักษณะทางภูมิศาสตร์แล้วจะพบว่า ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยชื่อต้นไม้หรือชื่อพืชมีจำนวนมากที่สุดคือร้อยละ 60 นอกจากนี้ยังมีชื่อหมู่บ้านที่แม้ว่าจะไม่ได้ขึ้นต้นด้วยชื่อต้นไม้หรือชื่อพืช แต่ก็มีชื่อหมู่บ้านที่แสดงว่ามีต้นไม้และพืชหลายชนิดขึ้นอยู่ในพื้นที่แถบอำเภอท่าอุเทนจำนวนมาก เช่น ท่าจำปา คำพอก คำเตย ดอนแดง ตาลปากน้ำ แพง ม่วง ม่วงไข่ และ วังโพธิ์ เป็นต้น แต่พบข้อน่าสังเกตว่าชื่อพืชที่ปรากฏตามชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ไม่ใช่พืชที่ขึ้นอยู่ตามป่าดิบ แต่เป็นพืชเมืองร้อนที่ขึ้นตามป่าโปร่ง หรือเขตหัวไร่ปลายนาคือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตรงกับข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดนครพนมว่า เขตป่าดิบนั้นจะอยู่แถบอำเภอตอนในคืออำเภอนาแก อยู่ห่างจากแม่น้ำโขง และมีสัตว์ป่าชุกชุม ดังนั้นอำเภอท่าอุเทนซึ่งไม่ใช่อำเภอตอนในจึงไม่มีป่าไม้ดิบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนจากชื่อหมู่บ้านดังกล่าว

2. ด้านประวัติศาสตร์

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนหลายหมู่บ้านเป็นชื่อดั้งเดิม ซึ่งบอกที่มา ความหมาย และประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เช่น บ้านท่าอุเทน บ้านไชยบุรี และบ้านรามราช เป็นต้น

บ้านท่าอุเทนนั้นตามประวัติกล่าวว่า ในปีกล อัฐศก จุลศักราช 1188 พ.ศ. 2369 เป็นปีที่ 4 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ แต่พ่ายแพ้แก่พระบรมเดชาณุภาพ จึงหนีไปพึ่งเมืองญวน พระยาหงสาวดีเจ้าเมืองไชยสุทธีอุตตมบุรีซึ่งเป็นเมืองขึ้นของนครเวียงจันทน์ก็พาชาวไพร่อพยพข้ามฝั่งโขงไปยังฝั่งซ้าย ตั้งเมืองชื่อว่า "เมืองหลวงปู่ลิง" ทั้งนี้ให้ขึ้นตรงต่อเมืองญวน ซึ่งบรรดาเจ้าเมืองและกรรมการเมืองไม่ยินดี ดังนั้นเมื่อญวนเป็นศึกกับไทยในปีมะเส็ง เบญจศก จุลศักราช 1195 พ.ศ. 2376 เจ้าเมืองปู่ลิงพร้อมด้วยกรรมการเมืองจึงถือโอกาสอพยพกลับมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาลที่ 3 ได้อพยพมาพักอยู่ดอนหาดทรายกลางแม่น้ำโขง บริเวณบ้านร้าง แขวงเมืองนครพนม ตั้งใจว่าจะพากันกลับไปอยู่ที่เมืองไชยสุทธีอุตตมบุรีดั้งเดิม

แต่ปรากฏว่ามีผู้คนอยู่กันหนาแน่นแล้ว กรมการเมืองป๋องลึงจิงขอสวามิภักดิ์เป็น
ข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักรกรุงเทพมหานคร แม้ทัพนายกองที่เมืองนครพนมจึงให้อพยพ
ไพร่พลจากดอนหาดทรายกลางแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่บ้านร้างแห่งหนึ่ง และ
ยกบ้านร้างนั้นให้เป็นเมืองชื่อ "เมืองท่าอุเทน" หมายความว่า เมืองที่เจริญรุ่งเรือง
เมืองที่เกิดใหม่ อยู่ในความปกครองของเมืองนครพนมตั้งแต่นั้นมา เมืองท่าอุเทนได้
เปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2453

ส่วนเมืองไชยบุรีที่อุดมบุรีซึ่งร้างอยู่และมีผู้คนไปอาศัยอยู่แล้วนั้น รัชกาล
ที่ 3 ทรงแต่งตั้ง "ราชวงศ์เสน" อุปราชเมืองอุบลเป็น "พระไชยราชวงษา" ไป
เป็นเจ้าเมือง และให้เปลี่ยนชื่อเป็น เมืองไชยบุรี ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอไชยบุรี
และตำบลไชยบุรี ตามลำดับ (เมธี ดวงสงค์ 2514 : 22-53)

บ้านรามราชตามประวัติกล่าวว่า ชาวบ้านเป็นชนเผ่าภูไท มีถิ่นฐานเดิม
อยู่ที่เมืองฮ่ม ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ในนครเวียงจันทน์ ระหว่างปี พ.ศ. 2371-2376
ญวนมีศึกติดพันกับไทย บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ในนครเวียงจันทน์เกิดระส่ำระสาย
โจรผู้ร้ายชุกชุม พวกฮ้อยกเข้าตีปล้นสดมภ์ยึดเอาทรัพย์สินมีค่าและข้าวปลาอาหารของ
ชาวบ้าน ชาวเมืองเชียงฮ่มได้พากันอพยพข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งไทย เจ้าเมือง
นครพนมให้ไปสร้างบ้านเรือนที่นาเมืองฮ่ม แล้วให้ชื่อเมืองว่า "เมืองฮ่ม"
ท้าวบัวซึ่งเป็นเจ้าเมืองเห็นว่าเมืองฮ่มตั้งอยู่ในพื้นที่กันดาร การทำมาหากินฝืดเคือง
จนเมื่อออกตระเวนหาช้างป่ามาฝึกใช้งาน จึงเห็นพื้นที่บริเวณหนองน้ำอุดมสมบูรณ์
ได้กลับไปอพยพประชาชนมาสร้างบ้านเรือนอยู่ ณ ที่แห่งนั้นให้ชื่อเมืองว่า "เมืองล่า"
แต่มีประชาชนส่วนหนึ่งยังคิดถึงบ้านเกิด จึงเดินทางกลับฝั่งลาว สร้างบ้านเรือนอยู่
ทางทิศตะวันออกของเมืองท่าแขก ให้ชื่อว่า "ล้ามะลาด" ชาวบ้านทั้งสองแห่งถือเป็น
พี่น้องกัน ไปมาหาสู่กันใกล้ชิดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อทางราชการได้จัดระบบการปกครอง
ส่วนภูมิภาคเป็นมณฑลเทศาภิบาล ได้เปลี่ยนชื่อเมืองล่า เป็น "รามราช" (พิศิษฐ์
พุทธศาสตร์ 2537 : 8-12)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นว่า ชื้อหมู่บ้านนั้นสามารถสะท้อนภาพของหมู่บ้านในแง่ประวัติศาสตร์ได้ ทำให้ทราบข้อมูล ที่มาและรากเหง้าของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี สามารถใช้เป็นเครื่องมือค้นหาความเป็นมาของชนชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกเหนือไปจากการวิเคราะห์ทางด้านวัฒนธรรมของการตั้งชื่อหมู่บ้าน ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

3. ด้านสภาพสังคมและวัฒนธรรม

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนแต่ละชื่อนั้นมีความคิด ความเชื่อ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรม การดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านสอดแทรกอยู่ ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไปในบทที่ 4

การวิเคราะห์ลักษณะทางวัฒนธรรมจากชื่อหมู่บ้าน

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏจากชื่อหมู่บ้าน และศึกษาถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัฒนธรรมที่ปรากฏจากชื่อหมู่บ้าน

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า วัฒนธรรมนั้นสอดแทรกอยู่ทั่วไปในภาษา เพราะภาษาไม่เพียงแต่จะเป็นวัฒนธรรมและเครื่องถ่ายทอดวัฒนธรรมเท่านั้น ยังเป็นคลังเก็บรักษาวัฒนธรรมอีกด้วย ดังนั้นชื่อหมู่บ้านในฐานะที่เป็นตัวแทนของภาษาย่อมมีวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน การศึกษาชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม จำนวน 90 หมู่บ้าน สามารถสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ

1. วัฒนธรรมการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน

จากการวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านพบว่า ส่วนใหญ่ชื่อหมู่บ้านมักจะมีชื่อต้นไม้ปรากฏอยู่ด้วย มีทั้งที่เป็นชื่อต้นไม้ตามลำพัง ไม่ประกอบด้วยคำศัพท์อื่น เช่น แพงตาล ม่วง ม่วงไข่ เป็นต้น หรือชื่อหมู่บ้านที่เป็นคำบอกลักษณะภูมิศาสตร์ประกอบด้วยชื่อต้นไม้ เช่น ท่าจำปา คำพอก คำเตย ท่าดอกแก้ว ดอนแดง ดอนตัว ท่าแต้ นาดอกไม้ นาคีปอด วังโพธิ์ เหล่าหนาด นาค ทำหนามแก้ว แก้งส้มโอง โพนคือ หนองไฮ โพนก่อ บะหว้า เป็นต้น

เหตุที่ชื่อหมู่บ้านส่วนใหญ่นิยมให้มีชื่อต้นไม้อยู่ด้วยนั้น จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (อ้างใน วิมลทิศา ชวชูวงศ์ 2532 : 66-67) ได้ให้ความเห็นว่าวิธีการสังเกตเลือกที่ตั้งเมืองของคนไทยโบราณอีกอย่างหนึ่งคือ เขาคุณลักษณะของต้นไม้หรือพืชบางอย่างบนดินบริเวณนั้นด้วย เช่น จะไม่ยอมไปตั้งบ้านเรือนบนโคกหรือเนินที่มีไม้เนื้อแข็ง (Hard Wood) เพราะบริเวณนั้นจะไม่ค่อยมีน้ำใต้ดิน จึงเป็นแหล่งกำเนิดของไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ริง เป็นต้น ถึงจะมีน้ำใต้ดินอยู่บ้างก็ลึก

มากจนขุดบ่อน้ำไม่ได้ คนโบราณจึงเลือกบริเวณป่าที่มีไม้เนื้ออ่อน (Soft Wood) เช่น ต้นยาง ต้นพลวง ฯลฯ เพราะมีน้ำใต้ดินมาก และอยู่ในระดับต้น ดังนั้นการตั้งชื่อหมู่บ้านมักจะมีชื่อต้นไม้ต่าง ๆ ด้วย และถ้าหากศึกษาในเชิงประวัติของชื่อหมู่บ้านที่มีชื่อต้นไม้จะมีความสำคัญต่อการบอกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านในลักษณะต่าง ๆ เช่น

- 1.1 เป็นชื่อต้นไม้ขนาดใหญ่ที่บ่งชี้ให้ทราบที่ตั้งหมู่บ้านชัดเจนยิ่งขึ้น
- 1.2 เป็นต้นไม้ที่มีลักษณะพิเศษแปลกไปจากต้นไม้อื่นบริเวณนั้น
- 1.3 เป็นต้นไม้ที่มีจำนวนมากในบริเวณนั้น

สำหรับชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมนั้น สามารถจัดหมวดหมู่ตามประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้ครบทุกชื่อ ส่วนใหญ่ชื่อหมู่บ้านที่มีชื่อต้นไม้มักจะมีการประกอบรูปคำกับชื่อทางภูมิศาสตร์เสมอ ข้อสังเกตข้อหนึ่งก็คือชื่อหมู่บ้านประเภทที่เป็นชื่อต้นไม้ที่มีลักษณะพิเศษ แปลกไปจากต้นไม้อื่นบริเวณนั้น มีเพียงชื่อเดียวเท่านั้นซึ่งนับว่าน้อยมาก คือบ้านยางนกเหาะ ส่วนใหญ่จะจัดอยู่ในประเภทที่สามคือ เป็นต้นไม้ที่มีมากในบริเวณนั้น รายละเอียดมีดังนี้

ชื่อหมู่บ้านที่เป็นชื่อต้นไม้ขนาดใหญ่ บ่งชี้ให้ทราบที่ตั้งหมู่บ้านให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ท่าจำปา คำพอก ดอนแดง ตาล ตาลปากน้ำ วังโพธิ์ ดอนคู้ ตาลทุ่ง วังโพธิ์-เหนือ ม่วง ม่วงไข่ ส้มโง้ง ตาลท่า โพนค้อ โพนแดงน้อย โพนแดงใหญ่ บะหว้า เป็นต้น

ชื่อหมู่บ้านที่เป็นชื่อต้นไม้ที่มีลักษณะพิเศษ แปลกไปจากต้นไม้อื่นบริเวณนั้น เช่น ยางนกเหาะ เป็นต้น

ชื่อหมู่บ้านที่เป็นชื่อต้นไม้ที่มีจำนวนมากในบริเวณนั้น เช่น ท่าดอกแก้ว คำเตย ดอนตัว ท่าแต่ นาผักปอด กุดกุ่มน้อย กุดกุ่มใหญ่ เหล่าหนาด ท่าหนามแก้ว นาข่าท่า เป็นต้น

2. วัฒนธรรมการเกษตร

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนแสดงให้เห็นค่อนข้างชัดเจนว่า บริเวณอำเภอนี้ทั้งอำเภอมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา

และการทำสวน เพราะชื่อหมู่บ้านจำนวนมากจะประกอบไปด้วยคำว่านา และ สวน เช่น นาดอกไม้ นาผักปลอด นากะเลิม นาหนองบก นาเพ็ชง นาโสก นาโสกเหนือ นาสีดา นาข่าท่า และ เหล่าสวนกล้วย เป็นต้น พบข้อสังเกตว่าชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนนี้ไม่มีคำว่า "ไร่" ปรากฏอยู่เลย แสดงว่าเมื่อแรกตั้งหมู่บ้านนั้น ไม่มีการทำไร่กันเลย ส่วนใหญ่ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา และทำสวนบ้าง ลักษณะนี้สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า "สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม" เพราะนับตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงทุกวันนี้ คนไทยมีความผูกพันอยู่กับระบบการดำเนินชีวิตและการผลิตเชิงเกษตรกรรม โดยทางนิเวศน์วิชาวฒนธรรมนั้น คนไทยเลือกพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นที่ตั้งชุมชน และเป็นแหล่งสร้างสรรค์อารยธรรมไทยให้เจริญงอกงามมาตามลำดับ ชาวไทยเป็นพืชหลักที่มีอิทธิพลและมีความเหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของคนไทย จนเห็นเป็นแบบฉบับของวัฒนธรรมที่เรียกกันว่า "วัฒนธรรมข้าว" หรือสังคมไทยถูกเรียกว่า "สังคมชานา" นั่นเอง

3. วัฒนธรรมน้ำ

ลักษณะเด่นของการประกอบอาชีพของกลุ่มคนไทยก็คือ ความสามารถในการทำนาข้าวในที่ราบลุ่มและยังชีพด้วยการเกษตรกรรมประเภทนี้ ลักษณะเด่นนี้เองที่เป็นตัวกำหนดในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน และการกระจายตัวของชุมชน หมายถึงการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนานั้นเอง โดยทั่ว ๆ ไปคนไทยตั้งหมู่บ้านในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ ประการแรก ตั้งเป็นห่อม ๆ เป็นหมู่ อยู่บนที่ดอน โดยมีผืนนารายล้อมกว้างใหญ่อยู่โดยรอบหมู่บ้าน ประการที่สอง ตั้งเรียงรายกันไปตามสองฝั่งแม่น้ำ และประการสุดท้าย ตั้งเป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่ ๆ ห่าง ๆ กันแต่ไม่ไกลกันนัก (วิเชียร วิกการ 2529 : 18) ดังนั้นแหล่งที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมักเป็นแหล่งที่เป็นที่ราบ มีดินดี มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้ว่าชื่อหมู่บ้านที่บอกแหล่งน้ำธรรมชาติจะมีจำนวนมากที่สุด เช่น มีคำว่า หนอง กุด คำ วัง ท่า ห้วย บึง โสก ฯลฯ เป็นองค์ประกอบหลักในการตั้งชื่อหมู่บ้าน นอกจากนี้น้ำยังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมไทย เพราะคนไทยเรามีประเพณีและพิธีกรรมที่จำเป็นต้องใช้น้ำ

และเกี่ยวข้องกับน้ำมากมาย เช่น การประพรมน้ำมนต์เพื่อให้เกิดสิริมงคล การรดน้ำ
คำหัว ประเพณีสาดน้ำสงกรานต์ การแข่งเรือ ลอยกระทง ไหลเรือไฟ แห่นางแมว
แห่ขี้ไฟ ฯลฯ ชาวบ้านไม่เพียงแต่ใช้น้ำในการดำรงชีวิตตามปกติสามัญเท่านั้น
แต่ยังใช้น้ำในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าการที่
ชื่อหมู่บ้านมักจะประกอบด้วยคำที่บอกแหล่งน้ำนั้น ก็เป็นเพราะว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิต
แบบวัฒนธรรมน้ำนั่นเอง ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนที่มีคำบอกแหล่งน้ำ เช่น
ท่าอุเทน ท่าจำปา คำพอก ท่าดอกแก้ว หัวพระ ปุงแก กุดกุ่มน้อย กุดกุ่มใหญ่
น้อยทวย ตาลปากน้ำ หาดกวน วังโพธิ์ หนองสำหรับ หนองไฮ สะพัง
และท่าหนามแก้ว เป็นต้น

4. วัฒนธรรมการดำรงชีวิต

ชื่อหมู่บ้านที่บอกวัฒนธรรมการดำรงชีวิตหรือบอกลักษณะการทำมา
หากินนั้น นอกจากจะเป็นชื่อที่บอกอาชีพต่าง ๆ เช่น ทำนา ทำสวน ดังที่กล่าวแล้ว
ในข้อ 2 และข้อ 3 นั้น ยังมีบางชื่อที่บ่งชี้ว่าชาวบ้านมีอาชีพทางการประมงด้วย
เช่น น้อยหลวงมอ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเสียงมาจากชื่อเดิมคือ น้อยไหลมอ
แสดงว่าเป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่บ้านใหญ่ และประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ
เนื่องจากคำว่า "มอ" มีความหมายว่า "เครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งพวกอวน แต่ใช้
ในน้ำตื้น" (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 621) อาชีพทางการประมงนับได้ว่า
สอดคล้องกับลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านนิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณรอบ ๆ
แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำเหล่านี้ในอดีตเป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์
ชาวบ้านดำรงชีวิตอยู่ด้วยการหาปลาและจับสัตว์น้ำต่าง ๆ เมื่อเหลือจากการบริโภค
ก็นำมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้

5. วัฒนธรรมเครือญาติ

ชื่อหมู่บ้านที่บอกถึงวัฒนธรรมเครือญาติ เช่น พนมเหนือ พนมใต้
วังโพธิ์ วังโพธิ์เหนือ นาโสก นาโสกเหนือ น้อยชลประทาน น้อยหลวงมอ
โพนแดงน้อย โพนแดงใหญ่ น้อยหัวบึง กลาง กุดกุ่มน้อย กุดกุ่มใหญ่ น้อยทวย ฯลฯ

การที่ชื่อหมู่บ้านมีคำว่า เหนือ น้อย ใหญ่ กลาง สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในกระบวนการขยายตัวของชุมชนนั้น เป็นเพราะความจำเป็นในการขยายพื้นที่ทำกิน เพราะในหมู่บ้านเดิม หรือชุมชนเก่ามีประชากรเพิ่มขึ้น ที่นาเสื่อมคุณภาพลงซึ่งมีผลต่อการให้ผลผลิต หรือการประกอบอาชีพผลิตเคื่อง ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำธรรมชาติลดลง คนในหมู่บ้านก็จะเริ่มไปหาพื้นที่ใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ ระยะแรกอาจจะไม่มีการตั้งบ้านเรือน จะสร้างเพียงที่พักพิงในการทำนาชั่วคราวชั่วคราว ต่อมาเมื่อญาติพี่น้องหรือครอบครัวอื่น ๆ ออกไปบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินมากขึ้น ก็เริ่มตั้งบ้านเรือน เกิดเป็นชุมชนใหม่ขึ้น แต่ยังคงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนดั้งเดิมของตน ประเพณีที่รองรับวัฒนธรรมเครือญาติอย่างเห็นได้ชัด เช่น การลงแขก การเลี้ยงปีปูตา เป็นต้น มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเช่นปีใดฝนแล้ง ชาวบ้านที่คอนปลูกได้แต่ฝ้ายปลูกข้าวไม่ได้ ก็หาบฝ้ายไปแลกข้าวกับชาวนาในที่ลุ่ม หรือปีใดน้ำเกิดท่วมในที่ลุ่มก็เอาสัตว์เลี้ยงของตนไปฝากไว้กับชาวบ้านบนที่ดอน ส่วนประเพณีการเลี้ยงปีปูตานั้น ทำให้ชาวบ้านตระหนักว่ามีบรรพบุรุษร่วมกัน การเคารพนับถือบรรพบุรุษเดียวกันทำให้เกิดความรู้สึกเป็น "พวกเรา" ดังนั้นชาวอีสานจึงมีคำว่า "ผีโตเดียวกัน" หมายถึงเป็นเครือญาติเดียวกัน เวลาเจ็บป่วยก็สามารถ "ฮ้องผีให้กินได้" หมายความว่าอาจไหว้วอนวิญญาณบรรพบุรุษช่วยขจัดโรคภัยไข้เจ็บให้กินได้ (ประมวล ดิฉินสัน อ่างใน วิบัติพิดา ช่วยชูวงศ์ 2532 : 71) ผีปูตาของชาวอีสานก็คือผีบรรพบุรุษรุ่นแรกที่นำลูกหลานมาตั้งถิ่นฐาน ครั้นล่วงลับไปแล้วก็กลายเป็นผีคุ้มครองหมู่บ้านและลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุขนั่นเอง

6. วัฒนธรรมความเชื่อ

ความเชื่อในเรื่องความหมายของคำ เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย สามารถเห็นได้จากชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น โนนสวรรค์ โคนสว่าง เหล่าศรี ท่าอุเทน ไชยบุรี เป็นต้น เพราะเชื่อว่าชื่อที่มีความหมายเป็นมงคล จะส่งผลให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นมีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง อุดมไปด้วยทรัพย์สิน และมีโชคชัยไปตามความหมายของชื่อ อันที่จริงชื่อเป็น

สิ่งที่เกิดขึ้นตามความจำเป็น เพื่อใช้ประโยชน์เป็นค่าแทนตัวบุคคล หรือเพื่อสร้าง ความแตกต่างระหว่างสมาชิกภายในชุมชน หรือ ความแตกต่างของสัตว์ สิ่งของ แต่ด้วยเงื่อนไขบางอย่างในสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ ทำให้ความสำคัญของชื่อสามารถใช้เป็นสื่อบอกความแตกต่างด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย ชื่อหมู่บ้านแต่ละชื่อถูกกำหนดโดย ความแตกต่างของวัตถุประสงค์ และรูปแบบของชื่อหมู่บ้านก็เป็นตัวแทนจุดประสงค์ ดังกล่าวนั้น สมเจตน์ เปลื้องนุช (สมเจตน์ เปลื้องนุช 2530 : 164) กล่าวว่า จุดประสงค์ของการตั้งชื่ออย่างกว้าง ๆ อาจแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ จุดประสงค์ เพื่อใช้เป็นค่าแทนตัวเป็นประการแรก เป็นตัวแทนค่านิยม ความคาดหวังเป็นกรณี ที่สอง และเพื่อสื่อความแตกต่างทางฐานะ อำนาจของบุคคลผู้เป็นเจ้าของชื่อเป็น อีกกรณีหนึ่ง และการให้ความสำคัญกับชื่อในแง่มุมมองที่ต่างกัน หรือการเน้นความสำคัญ ของชื่อในด้านใดด้านหนึ่งมากเป็นพิเศษ มีผลอย่างสำคัญต่อรูปแบบชื่อที่จะนำมาใช้

จะเห็นว่าชื่อของหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนประเทมวงคนนามนี้ เป็นชื่อที่ เป็นตัวแทนค่านิยมและความคาดหวัง ที่จะให้เป็นไปดังความหมายของชื่อ และนิยมตั้ง ชื่อโดยใช้ภาษาบาลีสันสกฤต ซึ่งส่วนใหญ่ถือว่าเป็นภาษาสูง หูหรา และสังเกตได้ว่า มักจะเป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการตั้งให้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าถ้อยคำและภาษามี ความสำคัญต่อจิตใจของคนในสังคมได้ประการหนึ่ง

นอกจากลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ยังพบข้อสังเกตว่า ชาวบ้าน ท่าอุเทนนิยมตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อของผู้ที่ออกมาตั้งถิ่นฐานเป็นคนแรก เป็นการให้ เกียรติและยกย่องผู้นั้น ชื่อหมู่บ้านที่ตั้งด้วยวิธีการแบบนี้มีเพียงสองหมู่บ้าน คือ แก้วปิดโปง และ นาสีดา แม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากจนถึงกับจะกล่าวได้ว่าเป็นค่านิยมหรือวัฒนธรรมในการตั้งชื่อ แต่หากสังเกตชื่อหมู่บ้านอื่น ๆ ในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคอีสาน ก็จะมีพบที่มีการตั้งชื่อในลักษณะนี้อยู่จำนวนมากไม่น้อยทีเดียว

การตั้งชื่อหมู่บ้านที่สะท้อนให้เห็นแนวคิด ค่านิยม หรือ ความเป็นอยู่อีก ลักษณะหนึ่งก็คือ มีชื่อหมู่บ้านบางหมู่บ้านที่แสดงว่า ชาวบ้านมีความเชื่อในพุทธศาสนา คือหมู่บ้านหัวขพระ และ เวินพระบาท แสดงให้เห็นว่ามีการแพร่กระจายทาง

วัฒนธรรมจากสังคมอื่น เนื่องจากสังคมไทยอยู่ในอำเภอท่าอุเทนนั้น ในอดีตมีความเชื่อในเรื่องผี ทั้งผีบรรพบุรุษและผีปอบ มีศาลปอบประจำหมู่บ้าน แต่เมื่อพุทธศาสนาแพร่หลายทั่วไปแล้ว ก็มีการยอมรับและผสมผสานเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมเดิมได้อย่างกลมกลืน

ชื่อหมู่บ้านจึงไม่เพียงแต่เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นให้มีความหมายและภาพ เพื่อให้เป็นเครื่องสังเกตถิ่นที่อยู่อาศัยของชุมชนหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่ชื่อหมู่บ้านยังเป็นถ้อยคำภาษาที่สะท้อนภาพวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้นได้อย่างลึกซึ้งและชัดเจนอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้าน

ภาษาขอมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เหมือนสิ่งทั้งหลายใน
 ธรรมชาติ คือจะอยู่คงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยไม่ได้ ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงก็ต้อง
 เป็นภาษาตาย ภาษานั้นถ้าดูกันตามธรรมดา ก็ดูเหมือนว่าอยู่คงที่ เพราะถ้าไม่อยู่คงที่
 จะใช้สื่อสารกันเข้าใจได้อย่างไร ความจริงนั้นถ้าสังเกตการใช้ภาษาในช่วงระยะ
 เวลาสั้น ๆ หรือในช่วงอายุของคน ก็จะเห็นว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ถ้า
 สังเกตย้อนขึ้นไปหลายชั่วอายุคน ก็จะเห็นได้ชัดเจนขึ้นว่าภาษาที่ใช้ในเอกสารโบราณ
 แตกต่างจากภาษาที่ใช้ในปัจจุบันนี้มากเพียงไร ยิ่งถ้าสังเกตย้อนขึ้นไปนานเท่าใด ก็
 จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษามากขึ้นเท่านั้น ชื่อหมู่บ้านในฐานะที่เป็นตัวตน
 ของภาษาอย่างหนึ่ง จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ดังที่ คำสิงห์ ศรีนอก เล่าไว้ว่า
 (คำสิงห์ ศรีนอก : 2537)

"ผมจำได้ว่า ทางเส้นเก่าที่ตนเองเคยเดินจากหมู่บ้าน
 เข้าไปตลาดนั้นผ่านกระจุกชุมชนเล็ก ๆ ที่หมู่บ้าน นัยจากใกล้
 ออกไปก็มีบ้านหนองหญ้าขาว บ้านโคกกุง บ้านนาจวน แล้วก็มีบ้าน
 หนองแปน อันเป็นหมู่บ้านสุดท้ายก่อนเข้าตลาด

ชื่อของหมู่บ้านเหล่านั้น เข้าใจได้ว่าคงจะเรียกขานกัน
 ตามภูมิภาพที่เป็นจริงของท้องถิ่นเป็นหลัก ชื่อหมู่บ้านหนองหญ้าขาว
 ก็คงจะเรียกตาม ๆ กันมาจากสภาพหนองน้ำเล็ก ๆ ข้างหมู่บ้าน
 ซึ่งมีกอหญ้าพื้นบ้านชนิดหนึ่งออกดอกสีขาวนวลขึ้นอยู่เต็มทั้งปี ชื่อ
 ของหมู่บ้านโคกกุง ก็คงจะเรียกขานกันตามสภาพธรรมชาติดั้งเดิม
 ของโคกอันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน ซึ่งมีต้นกุงขึ้นอยู่มากมายนั่นเอง
 ขณะที่บ้านนาจวนก็ตั้งอยู่ขอบชายทุ่งที่มีต้นจวนขึ้นแซมประปราย
 ส่วนชื่อบ้านหนองแปนนั่น ก็คงจะเรียกชื่อกันตามหนองน้ำขนาดใหญ่
 ใหญ่ ทว่าต้นเขินและเตียนโล่ง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้าน เพราะ

คำว่า แปน นั้นแปลว่าเตียน ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า แต่ละชื่อต่างก็มีความหมายและบ่งบอกถึงความเป็นมา หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง คำทุกคำ ชื่อทุกชื่อล้วนมีรากเหง้า

อย่างไรก็ตาม ผมเองนั้นห่างหายจากถิ่นฐานมานานปี เพิ่งได้โอกาสกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดตามเส้นทางสายเก่าเมื่อปลายเดือนก่อน ก็แน่นอนแหละครับ พัฒนาการหลากหลายทำให้แทบทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไป หนองน้ำน้อยใหญ่ต้นเขินและเหือดหาย ดงดอนแปนเอ็ดเต็ด แต่ที่สะดุดตามากน้อยก็คือ ความเจริญทางภาษา (ผมใช้ความหมายเดียวกันกับ"เจริญอาหาร") ที่ปรากฏตามป้ายชื่อหมู่บ้านริมถนน ชื่อบ้านหนองแปนทันสมัยเกินไป ในชื่อใหม่ "บ้านหนองแปน" บ้านนาจานถูกจับให้บวชเรียนในชื่อ "บ้านนาคจารย์" โลกทุ่งพัฒนาขึ้นเป็น "โคกกรุง" หนองหญ้าขาวที่ผมเคยตอนควายเลี้ยงในวัยเด็ก แก่ชราลงกลายเป็น "หนองฮ่าขาว"

ไม่น่าเลขแต่ก็เป็นไปแล้ว"

จากการศึกษาในเชิงประวัติพบว่า ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ 3 ลักษณะคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียงประการหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงทางด้านคำประการหนึ่ง และการเปลี่ยนเป็นชื่อใหม่อีกประการหนึ่ง ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 12 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 13.33 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียง

ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียงมีจำนวน 4 ชื่อ คือ กะเสิม กุดสะกอย พะทาย และ น้อยหลวงมอ ซึ่งสามารถแยกประเภทการเปลี่ยนแปลงได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 การเพิ่มเสียง ชื่อหมู่บ้านที่มีการเพิ่มเสียงคือ บ้านกะเลิม จากเดิมที่ชาวบ้านเรียกว่า บ้านเลิม ตามประวัติหมู่บ้านกล่าวว่าชาวบ้านย้ายมาจากอำเภอท่าอุเทน พวกกันออกมาทำไร่ทำสวนเนื่องจากผู้คนหนาแน่นขึ้น ประกอบกับในระชะนั้นอำเภอท่าอุเทนเกิดโรคระบาด จึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แห่งใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาชาวบ้านอพยพมาอาศัยเพิ่มขึ้น จึงเรียกชื่อบ้านว่า บ้านเลิม หมายความว่า มีผู้คนเพิ่มขึ้น มีผู้คนมาเสริมให้หนาแน่นขึ้น ต่อมามีการเพิ่มเสียง "กะ" ลงหน้าคำ กลายเป็น "กะเลิม"

ในเรื่องของการเติมเสียงหน้านี้ พระชาอนุนมานราชชน (2516 : 158) ได้อธิบายไว้ว่า "ในบรรดาคำที่เติมหน้า (Prosthesis) มีอยู่พวกหนึ่งซึ่งเกิดแยกส่วนของคำผิด เช่น คำสองคำมาต่อกัน และออกเสียงตัวสะกดของคำหน้าให้เป็นเสียงระเบิด (explosion) แทนที่จะให้เป็นเสียงอวบ (implosion) ก็จะทำให้เกิดเสียงแทรกเข้ามาในระหว่างกลางอีกเสียงหนึ่ง และมีกจะมีแก่คำที่เป็นแม่ กก เช่น

ผัก กะเจด กะโถม กะชาย กะพังโหม กะลิ่ง

นก กะจิบ กะจาบ กะจอก กะทุง กะทา กะยาง กะสา

ลูก กะคุม กะเดือก กะท่า กะสุน

อื่น ๆ ครกกะเบือ ถุกกะท่า มะกล้า (หมากกล้า) ฦรงค์ (รฦรงค์)

คำเหล่านี้มี กะ เติมเข้ามา (นอกจากฦรงค์) เพราะด้วยอิทธิพลของเสียงตัวสะกดของคำหน้า คำที่เติม กะ ต่อมาอาจเป็น กระ เพื่อความไพเราะของเสียงก็มี แล้วคำเหล่านี้มีอิทธิพลไปถึงคำอื่นด้วย ซึ่งไม่เกี่ยวกับเสียงตัวสะกดของคำหน้า เช่น ดูก-กระดุก เอว-กระเอว ที่เกิดมี กะ ขึ้นเช่นนี้ เป็นด้วยได้แนวเทียบมาจากข้างต้น เรียกในตำราไวยากรณ์ว่า ในภาษาอังกฤษว่า Arbitrary prefixing of a consonant คือเติมพยัญชนะลงไปที่ใด ๆ โดยไม่มีเหตุผล"

1.2 การกลายเสียง ชื่อหมู่บ้านที่มีการกลายเสียงมี 3 ชื่อคือ กุดสะกอย พะทาย และ น้อยหลวงมอญ

คำว่า "กุดสะกอย" นั้น มีการเปลี่ยนแปลงเสียงมาจากคำว่า "กุดแช่กลอย" เสียงพยัญชนะ /ch/ จะออกเสียงเป็น /s/ และไม่มีเสียงควบกล้ำอยู่แล้วในภาษาถิ่นอีสาน ในส่วนนี้จึงไม่เข้าลักษณะของการกลายเสียง เสียงที่เกิดการกลายคือเสียงสระ /ɛ:/ กลายเป็นเสียงสระ /a/ ในคำว่า "แช่" การกลายเสียงลักษณะนี้เป็นการเปลี่ยนจากสระที่ใช้ส่วนหน้าของลิ้นและเป็นสระเสียงยาว มาเป็นสระที่ใช้ส่วนกลางของลิ้นและเป็นสระเสียงสั้น เพื่อความสะดวกในการออกเสียง

คำว่า "พะทาย" มีการเปลี่ยนแปลงเสียงมาจากคำว่า "ปะทราย" ซึ่งมีการกลายเสียงจากพยัญชนะ /p/ เป็นเสียง /ph/ และเสียงพยัญชนะ /s/ เป็นเสียง /th/ การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะจาก /p/ เป็น /ph/ นั้น ไม่มีการเปลี่ยนฐานกรณ์ หรือ ประเภทของเสียง แต่เปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นเสียงไม่มีลม มาเป็นเสียงที่มีลม ส่วนการเปลี่ยนแปลงเสียงสระจาก /s/ เป็น /th/ นั้น เปลี่ยนจากเสียงประเภทเสียงดลี มาเป็นเสียงกักหรือเสียงระเบิด แต่ยังคงใช้ฐานกรณ์ในการออกเสียงเหมือนเดิม

คำว่า "น้อยลวงมอง" มีการเปลี่ยนแปลงเสียงมาจากคำว่า "น้อยไหลมอง" เป็นการกลายเสียงสระ /a/ มาเป็นเสียงสระ /ua/ ซึ่งเปลี่ยนจากสระเดี่ยวเสียงสั้น มาเป็นสระประสม

พระชาอนุมาณราชชน (2516 : 162) ได้อธิบายถึงสาเหตุที่เสียงของคำกลายไปว่า "เป็นไปเองอย่างสม่ำเสมอเหมือนดังเครื่องจักรที่เดินอยู่ เหตุนี้จึงเรียกการกลายเสียงลักษณะอย่างนี้ว่า เปลี่ยนเสียงไปเองดังเครื่องจักร (Mechanical sound change) เพราะเปลี่ยนหรือกลายไปโดยผู้ใช้ไม่ได้ตั้งใจหรือรู้ตัว หากเป็นไปเองตามเสียงที่แวดล้อมอยู่"

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านคำ

ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านคำมีเพียงหมู่บ้านเด็ชวคือ ไชยบุรี ซึ่งมีการตัดคำมาจากชื่อเดิมว่า ไชยสุทธีอุตตมบุรี การเปลี่ยนแปลงในลักษณะ

นี้เรียกว่า คำตัด (Clipping Words) พระยาอนุนามราชชน (2516 : 177) อธิบายไว้ว่า "การตัดคำให้สั้นเข้าเป็นเพราะผู้พูดเกียจคร้านที่จะพูดให้เต็มคำ คิดเห็นเสียว่า เมื่อแสดงเป็นที่ทราบรับรู้และเข้าใจแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องพูดให้เต็มคำ คำในภาษามืออยู่จำนวนมาก ที่เกิดจากตัดเสียงของคำที่ยาวให้เหลือสั้นลง เพราะคร้านที่จะพูดให้เต็มคำ หรือเกิดจากภาพลักษณ์ของคำที่ต้องการเสียงของคำให้เข้ากันได้เหมาะสมกับมาตราสั้นยาวของภาพลักษณ์ คำตัดเหล่านี้กลางคำเกิดเป็นคำปรกติขึ้นในภาษา จึงนับว่าคำตัดเป็นการกลายเสียงประเภทหนึ่ง แต่เป็นไปโดยความจงใจ"

3. การเปลี่ยนไปเป็นชื่อใหม่

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ส่วนใหญ่เป็นคำไทยแท้ที่บ่งบอกลักษณะทางภูมิศาสตร์และบอกชื่อต้นไม้ การตั้งชื่อหมู่บ้านโดยใช้ภาษาบาลีสันสกฤต มีจำนวนน้อยมาก ที่มีก็เป็นเพราะหมู่บ้านนั้นเป็นหมู่บ้านใหม่ ตั้งที่หลัง หรือมีการเปลี่ยนแปลงในภายหลัง ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นชื่อใหม่มีจำนวนทั้งสิ้น 7 ชื่อ ซึ่งมีสาเหตุต่าง ๆ กันดังนี้

3.1 การรับอิทธิพลมาจากภาษาไทยถิ่นกลาง ชื่อหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะนี้มีเพียงชื่อเดียวคือ รามราช เป็นการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานปกครองส่วนกลางเข้ามามีบทบาทต่อการปกครองท้องถิ่น ในกรณีของหมู่บ้านรามราชนั้น ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อจาก "เมืองล่า" มาเป็น "รามราช" เมื่อได้จัดระบบการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นมณฑลเทศาภิบาล ทั้งนี้ให้ใกล้เคียงกับชื่อเมือง "ล้ามะลาด" ซึ่งเป็นเมืองทางฝั่งลาว และถือเป็นบ้านพี่เมืองน้องของกันและกัน

3.2 ชื่อเดิมไม่ไพเราะ ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนเป็นชื่อใหม่ เพราะชาวบ้านเห็นว่าชื่อเดิมไม่เหมาะสม ไม่ไพเราะ มีจำนวน 4 ชื่อ คือ ท่าจำปา ท่าดอกแก้ว คำพอก และ น้อยทวย ซึ่งแต่ละชื่อมีที่มาดังต่อไปนี้

บ้านท่าจำปา บ้านคำพอก และบ้านท่าดอกแก้ว เป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลท่าจำปา อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ทั้งสามหมู่บ้านมีที่มาาร่วมกัน และการเปลี่ยนชื่อก็อยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ตามประวัติหมู่บ้านกล่าวว่า แต่เดิมชื่อหมู่บ้านท่าจำปา คำพอก และ ท่าดอกแก้ว ใช้ชื่อว่าบ้านพรานบักท่า บ้านพรานบักทุ่ง และ บ้านพรานบักเหนือ ตามลำดับ ที่มาของชื่อเดิมเหล่านี้คือ มีนายพรานผู้หนึ่งออกมาล่าสัตว์ในป่า และทำเครื่องหมายไว้ตามต้นไม้บางแห่งเพื่อกันการหลงทาง ชาวบ้านเรียกนายพรานผู้นี้ว่า "พรานบัก" ต่อมา มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งออกมาเสาะแสวงหาทำเลเพื่อตั้งหมู่บ้าน ตลอดจนหาทำเลในการเพาะปลูกพืชผักต่าง ๆ และได้เริ่มตั้งครอบครัวบริเวณที่นายพรานบักต้นไม้ "พันต้นไม้" ไว้ เมื่อมีชาวบ้านออกมาสมทบมากขึ้น จึงหารือกันจะตั้งชื่อหมู่บ้าน ในที่สุดได้ชื่อว่า "บ้านพรานบัก" เนื่องจากการให้เกียรติและยกย่องผู้ริเริ่มหรือผู้นำ ต่อมาจำนวนประชากรหนาแน่นมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้ขยายออกเป็น 3 หมู่บ้าน ตั้งชื่อว่าบ้านพรานบักท่า บ้านพรานบักทุ่ง และ บ้านพรานบักเหนือ แต่หลังจากนั้นคือในปี พ.ศ. 2430 กำนันตำบลท่าอุเทนเห็นว่าชื่อหมู่บ้านทั้งสามหมู่บ้านไม่ไพเราะ ไม่สวยงาม จึงให้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ โดยตั้งชื่อตามชื่อต้นไม้ที่นายพรานได้ทำเครื่องหมายไว้ที่บ้านพรานบักท่า เปลี่ยนเป็น บ้านท่าจำปา เนื่องจากนายพรานทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นจำปา บ้านพรานบักทุ่ง เปลี่ยนเป็น บ้านคำพอก เนื่องจากนายพรานทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นพอกใหญ่ และบ้านพรานบักเหนือ เปลี่ยนเป็น บ้านท่าดอกแก้ว เนื่องจากนายพรานทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นดอกแก้ว ริมแม่น้ำโขง ชื่อหมู่บ้านทั้งสามหมู่บ้านนี้ได้ใช้มาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนบ้านน้อยทวยนั้น ตั้งอยู่ที่หมู่ 11 ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เดิมใช้ชื่อว่า บ้านวังน้อยหัวปลา เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากอำเภอท่าอุเทน เพราะประชาชนหนาแน่นเกินไป การทำมาหากินฝืดเคือง เมื่อแรกตั้งหมู่บ้านมีเพียง 2 ครอบครัว โดยเลือกทำเลใกล้ ๆ ลำห้วยทวย ซึ่งมีปลาและสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า วังน้อยหัวปลา ต่อมา มีราษฎรย้ายมาสมทบเพิ่มขึ้น

และจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ จึงเห็นว่าชื่อหมู่บ้านไม้ไผ่เรา และได้เปลี่ยนเป็น "บ้านน้อยทวย" มาจนถึงปัจจุบัน

3.3 ความหมายของชื่อเดิมไม้เป็นสิริมงคล ชื่อหมู่บ้านที่เปลี่ยนเนื่องจากเห็นว่า ชื่อเดิมไม้เป็นมงคลนาม ความหมายไม่ดี มีจำนวน 2 ชื่อเท่านั้น คือ บ้านนาดอกไม้ และ บ้านโพนแดงใหญ่ ซึ่งเปลี่ยนมาจากชื่อเดิมคือ บ้านนาฟ้าผ่า และ บ้านบอน ตามลำดับ แม้ว่าบ้านนาฟ้าผ่าจะตั้งชื่อตามเหตุการณ์สำคัญ หรือ บ้านบอน จะตั้งชื่อตามชื่อพืชที่มีมากในบริเวณนั้นก็ตาม แต่ก็เกรงกันว่าต่อไปภายหน้าจะมีเหตุการณ์ "ฟ้าผ่า" ตามชื่อที่บ่งบอกเกิดขึ้นอีก คำว่า "บอน" นั้นมีความหมายว่า อาการที่ปากหรือมืออยู่ไม่สุข เรียกว่า ปากบอน หรือ มือบอน เช่น ชนมือบुकชุกมือ-บอน ชนมปากบुकชุกปากบอน (ราชบัณฑิตยสถาน : 2525, 460) อิทธิพลความเชื่อในเรื่องความหมายของคำ ทำให้ชาวบ้านเกรงว่าจะจะเป็นไปตามชื่อหมู่บ้าน คือมีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นในหมู่บ้าน จึงเปลี่ยนชื่อใหม่เพื่อความ เป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และคนในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ดีจะเห็นว่า ชื่อหมู่บ้านที่เปลี่ยนใหม่มีจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ยังคงเป็นชื่อดั้งเดิมที่บอกที่มา ความหมาย และประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เป็นชื่อที่ตั้งโดยการตกลงของผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานในยุคแรก โดยตั้งจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน ส่วนชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่แทนชื่อเดิมเนื่องจากเห็นว่าชื่อเดิมไม้ไผ่เรา ไม่สวยงาม ความหมายไม่ดีนั้น มีผลทำให้ไม่ทราบที่มา ความหมายและประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน แต่ก็ เป็นชื่อที่เป็นมงคลนามและไผ่เราน่าฟัง ตรงตามเจตนาในการเปลี่ยน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และศึกษาลักษณะความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ทั้งนี้จะเลือกศึกษาเฉพาะชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าอำเภอท่าอุเทนมีความสำคัญยิ่ง เป็นอำเภอที่มีชนกลุ่มน้อยคือชาวไทญ้ออาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และเป็นชุมชนที่ยังรักษาขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ของตนเองไว้ได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทญ้อ เมื่อภาษาพูดมีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ การตั้งชื่อหมู่บ้านจึงเป็นที่น่าสนใจ สมควรจะได้ศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้ง เพราะจะทำให้เข้าใจสภาพชีวิตและสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี ท้องถิ่น ตลอดจนมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษา อันมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมท้องถิ่นในแง่มุมอื่น ๆ ต่อไป

จากการศึกษาลักษณะการตั้งชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม จำนวน 90 ชื่อ ตามสถิติทำเนียบหมู่บ้านของสำนักงานจังหวัดนครพนม ปี พ.ศ. 2536 ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ในจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด 90 ชื่อ มีชื่อที่ไม่ซ้ำกัน 76 ชื่อ สามารถนำมาจัดหมวดหมู่ได้ดังนี้คือ

1. ประเภทที่คำแรกของชื่อหมู่บ้าน เป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ มีทั้งหมด 67 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 74.44 แบ่งเป็นประเภทย่อยดังนี้
  - 1.1 แหล่งน้ำ มีจำนวน 36 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 40
  - 1.2 ที่สูง มีจำนวน 10 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 11.11
  - 1.3 ป่าดง มีจำนวน 9 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 10
  - 1.4 พื้นที่ทำกิน มีจำนวน 11 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 12.22

- 1.5 ลักษณะพื้นดินและหิน มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
2. ประเภทที่ค่าแรกของชื่อหมู่บ้านไม่ใช่ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ มีทั้งหมด 15 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 16.67 แบ่งเป็นประเภทย่อยได้ดังนี้
  - 2.1 สิ่งก่อสร้าง มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
  - 2.2 ชุมชน มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
  - 2.3 ชื่อคน มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
  - 2.4 พืช สัตว์ หรือชื่อที่เกี่ยวข้องกับพืชและสัตว์ มี 9 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 10
  - 2.5 มงคลนาม มีจำนวน 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.33
3. ประเภทที่ค่าแรกของชื่อหมู่บ้านบ่งบอกทิศทาง หรือ ที่ตั้ง มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
  4. ประเภทที่ค่าแรกของชื่อหมู่บ้านบ่งบอกลักษณะเฉพาะด้านอื่น ๆ มีจำนวน 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 5.56
  5. ประเภทที่ชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อประเพณี มีจำนวน 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.22

สรุปได้ว่าชื่อหมู่บ้านที่เป็นลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์มีจำนวนมากที่สุดคือ ร้อยละ 74.44 และชื่อหมู่บ้านที่บ่งบอกที่ตั้ง หรือทิศทางมีจำนวนน้อยที่สุด คือร้อยละ 1.11

ส่วนการวิเคราะห์ลักษณะทางภาษาของชื่อหมู่บ้านนั้น สามารถนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเภทของคำที่นำมาประกอบกันได้ดังนี้

1. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 1 คำ
  - 1.1 เป็นคำนาม มีจำนวน 10 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 11.11
  - 1.2 เป็นคำบุพบท มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
2. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ
  - 2.1 นาม + นาม มีจำนวน 45 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 50

- 2.2 นาม + กริยา มีจำนวน 9 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 10
- 2.3 นาม + คุณศัพท์ มีจำนวน 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.33
- 2.4 นาม + บุพบท มีจำนวน 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.22
- 2.5 กริยา + นาม มีจำนวน 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.22
- 2.6 กริยา + กริยา มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
- 2.7 คุณศัพท์ + นาม มีจำนวน 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.3

3. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำ 3 คำ

- 3.1 นาม + นาม + นาม มีจำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 4.44
- 3.2 นาม + นาม + คุณศัพท์ มีจำนวน 6 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 6.67
- 3.3 นาม + กริยา + นาม มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
- 3.4 นาม + นาม + บุพบท มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11
- 3.5 คุณศัพท์ + กริยา + นาม มีจำนวน 1 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.11

การใช้ถ้อยคำเรียกชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นผล
เกี่ยวเนื่องมาจากการเลือกทำเล ที่ตั้งถิ่นฐาน ซึ่งได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ
ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนในท้องถิ่น ด้วยเหตุดังกล่าวชื่อ
หมู่บ้านจึงเป็นเสมือนเครื่องหมายบันทึกเรื่องราว ความเป็นมาของท้องถิ่นและสะท้อนถึง
ลักษณะสำคัญเฉพาะถิ่นดังต่อไปนี้

1. ด้านภูมิศาสตร์

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สะท้อนให้เห็นว่า
สภาพภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่นั้นประกอบด้วยแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มักจะเป็นลำน้ำหรือ
ลำห้วยที่แยกออกมาจากแม่น้ำสายใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงคือ ตัว
อำเภอท่าอุเทนตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง และแม่น้ำสงคราม จึงมีลำห้วยทั้งขนาดใหญ่และ
เล็กไหลผ่านไปตามพื้นที่ต่าง ๆ จำนวนมาก ชาวบ้านนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ
หรือริมห้วย เห็นได้จากชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำบอกแหล่งน้ำซึ่งมีจำนวนมากที่สุดคือ
ร้อยละ 53.73 ของชื่อหมู่บ้านที่จำแนกตามลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ รองลงมา

เป็นประเภทที่นาคือร้อยละ 16.42 และประเภทที่สูงกับป่าดงมีจำนวนใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 14.93 และ 13.43 ตามลำดับ ชื่อพืชที่ปรากฏตามชื่อหมู่บ้าน ไม่ใช่พืชที่ขึ้น อยู่ตามป่าดิบ แต่เป็นพืชที่ขึ้นตามป่าโปร่ง หรือ เขตหัวไร่ปลายนาคือเป็นส่วนใหญ่ ซึ่ง ตรงกับข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดนครพนมว่า เขตป่าดิบนั้นจะอยู่แถบอำเภอดอนใน คืออำเภอโนนแก อยู่ห่างจากแม่น้ำโขงมาก ดังนั้นอำเภอท่าอุเทนซึ่งไม่ใช้อำเภอตอนใน จึงไม่มีป่าดิบซึ่งชื่อหมู่บ้านได้สะท้อนให้เห็นลักษณะดังกล่าวอย่าง ชัดเจน โดยภาพรวมแล้วสภาพภูมิประเทศของอำเภอท่าอุเทนเป็นที่ลุ่ม มีลำน้ำไหล ผ่านหลายสาย ทางตอนเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ดอน นอกนั้นเป็นพื้นที่นาและป่าโปร่ง ซึ่งมีป่าไม้ในเขตร้อนที่เรียกว่า "ป่าโคก" ขึ้นอยู่ประปราย

2. ด้านประวัติศาสตร์

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนสามารถบอกประวัติศาสตร์บางตอนของ เมือง และประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านได้ เช่น บ้านท่าอุเทน บ้านไชยบุรี และ บ้านรามราช บ้านท่าอุเทนนั้นตั้งชื่อหมู่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้อาศัย เนื่องจากใน สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์เป็นกบฏต่อ กรุงแตกพ่ายแพ้จึงหนีไปพึ่งเมืองญวน ซึ่งบรรดาเจ้าเมือง กรมการเมือง และ ประชาชนมิได้ยินดี จึงถือโอกาสที่ต่อมาญวนเป็นศีกกับไทยในปี พ.ศ. 2376 ประชาชน จึงกลับมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาลที่ 3 ดั่งเดิม อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ หมู่บ้านร้างแห่งหนึ่ง ให้ชื่อว่าเมืองท่าอุเทน อุเทนหมายความว่า เกิดขึ้น เจริญขึ้น เมืองท่าอุเทนหมายถึง เมืองท่าที่เกิดขึ้นใหม่ หรือเมืองท่าที่มีแต่ความเจริญนั่นเอง

บ้านไชยบุรีนั้นตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อเดิมคือเมืองไชยสุภที่อุตตมบุรี ซึ่ง มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์บางตอน แต่ตัดคำให้สั้นกว่าชื่อเดิมเหลือ เพียง ไชยบุรี

ส่วนบ้านรามราชนั้น แต่เดิมใช้ชื่อว่าเมืองล่า เป็นหมู่บ้านของชนเผ่า ภูไท มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองเชียงฮ่ม นครเวียงจันทน์ ประชาชนของเมืองล่าเข้ามา พึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาลที่ 3 เนื่องจากเกิดศึกสงครามระหว่างญวนกับไทย

ในปี พ.ศ. 2371-2376

จะเห็นได้ชัดเจนว่าชื่อหมู่บ้านทั้งสามนั้นสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญคือกบฏเจ้าอนุวงศ์ และศึกสงครามระหว่างญวนกับไทย เป็นการสืบย้อนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านได้อย่างดียิ่ง ดังนั้นชื่อหมู่บ้านเหล่านี้จึงเป็นเรื่องรอยการสืบค้นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และโบราณคดีของท้องถิ่น สามารถใช้เป็นเครื่องมือค้นหาความเป็นมาของชนชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านสภาพสังคมและวัฒนธรรม

ชื่อหมู่บ้านในฐานะที่เป็นตัวแทนของภาษาย่อมมีวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เพราะชื่อหมู่บ้านแต่ละชื่อนั้นมีมโนทัศน์ ความคิด ความเชื่อ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านสอดแทรกอยู่ ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนได้สะท้อนวัฒนธรรมต่อไปนี้อย่างชัดเจนคือ

3.1 วัฒนธรรมการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน

จากการวิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านพบว่า ส่วนใหญ่ชื่อหมู่บ้านมักจะมีชื่อต้นไม้ปรากฏอยู่ด้วย มีทั้งที่เป็นชื่อต้นไม้ตามลำพัง ไม่ประกอบกับศัพท์อื่น เช่น แพง ตาล ม่วง เป็นต้น หรือเป็นชื่อต้นไม้ประกอบกับคำบอกลักษณะภูมิประเทศ เช่น ท่าจำปา วังโพธิ์ หนองไฮ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านนิยมตั้งบ้านเรือนโดยดูลักษณะต้นไม้หรือพืชบางอย่างที่ขึ้นบริเวณนั้นด้วย เช่น ถ้าหากพืชที่ขึ้นในบริเวณนั้นเป็นไม้เนื้อแข็งจะแสดงว่าบริเวณนั้นไม่ค่อยมีน้ำใต้ดิน ดังนั้นคนโบราณจึงนิยมตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่มีไม้เนื้ออ่อน เพราะมีน้ำใต้ดินมากและอยู่ในระดับต้น ต้นไม้มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านคือ ชาวบ้านนิยมตั้งหมู่บ้านในบริเวณที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ เป็นที่สังเกตได้ง่ายประการหนึ่ง นิยมเลือกทำเลที่ต้นไม้มีลักษณะพิเศษ แปลกไปกว่าต้นไม้บริเวณนั้นประการหนึ่ง และนิยมเลือกทำเลที่มีต้นไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งขึ้นเป็นจำนวนมากในบริเวณนั้นอีกประการหนึ่ง

3.2 วัฒนธรรมการเกษตร

ชื่อหมู่บ้านจำนวนมากที่ประกอบด้วยคำว่า นาและสวน เช่น นาผักปลอด นาเพียง และเหล่าสวนกล้วย แสดงให้เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าบริเวณอำเภอท่าอุเทนประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำนา และการทำสวน แต่ไม่มีชื่อหมู่บ้านที่ปรากฏคำว่า "ไร่" อยู่เลย ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางนิเวศวิทยาของหมู่บ้านคือ ชาวบ้านเลือกพื้นที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำเป็นที่ตั้งชุมชน และเป็นแหล่งสร้างสรรค์อารยธรรมให้เจริญงอกงาม ผูกพันอยู่กับระบบการดำเนินชีวิตและการผลิตแบบเกษตรกรรม

3.3 วัฒนธรรมน้ำ

ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนที่ประกอบด้วยคำบอกแหล่งน้ำ ธรรมชาติมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาที่บอกลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่นมีคำว่า หนอง กุด คำ วัง ท่า ห้วย บึง โสภ ฯลฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งที่ประชากรนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่กันหนาแน่น มักเป็นที่ราบ ดินดี มีน้ำอุดมสมบูรณ์ เพราะลักษณะการประกอบอาชีพที่เด่นของกลุ่มคนไทยก็คือ การทำนาข้าวในที่ราบลุ่มและยังชีพด้วยเกษตรกรรมประเภทนี้ ลักษณะเด่นนี้เองที่เป็นตัวกำหนดในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน และการกระจายตัวของชุมชน หมายถึงการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนานั้นเอง นอกจากนี้ยังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมไทย เพราะคนไทยเรามีประเพณีและพิธีกรรมที่จำเป็นต้องใช้น้ำ และเกี่ยวกับน้ำมากมาย เช่น การประพรมน้ำมนต์เพื่อให้เกิดสิริมงคล การรดน้ำดำหัว ประเพณีสงกรานต์ การแข่งเรือ ลอยกระทง ไหลเรือไฟ แห่นางแมว แห่บั้งไฟ ฯลฯ

3.4 วัฒนธรรมการดำรงชีวิต

ชื่อหมู่บ้านที่บอกวัฒนธรรมการดำรงชีวิต หรือ บอกลักษณะการทำมาหากินนั้นนอกจากบอกอาชีพต่าง ๆ เช่น การทำนา การทำสวนแล้ว ยังมีบางชื่อที่บ่งชี้ว่า ชาวบ้านมีอาชีพทางการประมงด้วย เช่น น้อยหลวงมอ ซึ่งเปลี่ยนมาจากชื่อเดิม คือ น้อยไหลมอ คำว่า "มอ" เป็นเครื่องมือสำหรับจับปลาใน

น้ำต้น อาชีพการประมงนับได้ว่าสอดคล้องกับลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านนิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณรอบ ๆ แหล่งน้ำธรรมชาติจึงดำรงชีวิตด้วยการหาปลา และจับสัตว์น้ำอื่นๆ เมื่อเหลือจากการบริโภคก็นำมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้

3.5 วัฒนธรรมเครือญาติ

ชื่อหมู่บ้านที่บอกถึงวัฒนธรรมเครือญาติ เช่น พนมเหนือ พนมใต้ วังโพธิ์ วังโพธิ์เหนือ นาโสก นาโสกเหนือ กุดกุ่มน้อย กุดกุ่มใหญ่ ฯลฯ คำว่า เหนือ ใต้ น้อย ใหญ่ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในกระบวนการขยายตัวของชุมชนนั้น เป็นเพราะความจำเป็นในการขยายพื้นที่ทำกิน เพราะในหมู่บ้านเดิม หรือชุมชนเก่ามีประชากรเพิ่มขึ้น ที่นาเสื่อมคุณภาพลงซึ่งมีผลโดยตรงต่อการให้ผลผลิต หรือการประกอบอาชีพผิดเคือง ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำธรรมชาติลดลง คนในหมู่บ้านจึงต้องหาที่ทำกินใหม่ แต่ชุมชนใหม่ก็มักจะไม่ไกลจากชุมชนเดิมมากนัก ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนเดิมอยู่ ประเพณีที่รองรับวัฒนธรรมเครือญาติอย่างเห็นได้ชัดคือ การลงแขก และการเลี้ยงผีปู่ตา เป็นต้น แสดงให้เห็นว่ายังมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแม้ว่าจะแยกหมู่บ้านไปแล้ว และยังมีบรรพบุรุษร่วมกัน นับถือ เคารพ ฝึบบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้รู้สึกว่าเป็นญาติกัน เป็นพวกเดียวกัน

3.6 วัฒนธรรมความเชื่อ

ชื่อหมู่บ้านหลายชื่อแสดงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องความหมายของคำ เช่น โนนสวรรค์ โคนสว่าง เหล่าศรี ทำอุเทน ไชยบุรี เป็นต้น ชื่อเหล่านี้ตั้งเพื่อความเป็นสิริมงคลเพราะเชื่อว่า ชื่อที่มีความหมายเป็นมงคลจะส่งผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านนั้นมีความสุข ความเจริญ อุดมไปด้วยทรัพย์สิน และมีโชคชัยไปตามความหมายของชื่อ ชื่อหมู่บ้านประเภทนี้นิยมตั้งโดยใช้ภาษาบาลี สันสกฤต เพราะถือว่าเป็นภาษาสูง หูหรา และสังเกตได้ว่าเจ้าหน้าที่หน่วยราชการมักจะเป็น

ผู้ตั้งให้ จึงอาจกล่าวได้ว่าถ้อยคำและภาษามีความสำคัญต่อจิตใจของคนในสังคม
ประการหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีชื่อหมู่บ้านบางหมู่บ้านที่แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความเชื่อ
ทางพุทธศาสนา คือ หมู่บ้านหัวขพระ และเวินพระบาท ความเชื่อทางพุทธศาสนานี้
เป็นการแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมอื่น เนื่องจากสังคมไทยอยู่ในอำเภอท่าอุเทน
นั้นมีความเชื่อเรื่องผี ทั้งผีบรรพบุรุษและผีปู่ตา แต่เมื่อพุทธศาสนาแพร่หลายทั่วไป
แล้ว ก็มีการยอมรับและผสมผสานเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืน

จากการศึกษาเชิงประวัตินพบว่า ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทนจำนวนหนึ่ง
มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ 3 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียง
การเปลี่ยนแปลงทางด้านคำ และการเปลี่ยนเป็นชื่อใหม่ ชื่อหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยน
แปลงนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 12 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 13.33 แต่อย่างไรก็ตาม ชื่อหมู่บ้านที่
เปลี่ยนเป็นชื่อใหม่มีจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่ชื่อหมู่บ้านในอำเภอท่าอุเทน ยังคงเป็น
ชื่อดั้งเดิมที่บอกที่มา ความหมาย และประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เป็นชื่อที่ตั้ง
โดยการตกลงของผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานในยุคแรก โดยตั้งจากลักษณะทางภูมิศาสตร์และ
สภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน ส่วนชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่แทนชื่อเดิม เนื่องจากเห็นว่า
ชื่อเดิมไม่ไพเราะ ไม่สวยงาม ความหมายไม่ดีนั้น แม้จะมีผลทำให้ไม่ทราบที่มา
ความหมายของหมู่บ้าน และประวัติของหมู่บ้าน แต่ก็ยังเป็นชื่อที่เป็นมงคลนาม ไพเราะ
น่าฟัง มีความหมายดี ตรงตามเจตนาในการเปลี่ยน และยังเป็นชื่อที่ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ
สื่อความหมายตรงไปตรงมา ไม่นิยมเปลี่ยนเป็นชื่อที่ใช้บาลี สันสกฤต

ชื่อสถานที่ที่ปรากฏในแต่ละท้องถิ่น นับเป็นการใช้ภาษาอีกแง่มุมหนึ่งที่มี
นัยสำคัญทางวัฒนธรรม กล่าวคือ การที่มนุษย์กำหนดให้ภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่ประกอบ
ด้วยเสียงและความหมาย เสียงพูดจะเป็นสัญลักษณ์แทนความหมาย และในส่วน
ของความหมายเป็นองค์ประกอบที่สืบเนื่องมาจากเหตุผลทางวัฒนธรรม ซึ่งแสดง
ลักษณะเฉพาะของสังคมและยุคสมัย ฉะนั้นการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายใน
แต่ละกลุ่มสังคม จำต้องเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ ภูมิหลังและวิถีชีวิตของผู้ใช้

ภาษา ชื่อสถานที่ต่าง ๆ จึงไม่ได้เป็นเป็นเพียงสัญลักษณ์เพื่อให้จำได้ หมายถึง เท่านั้น หากแต่ถ้อยคำหรือกลุ่มคำที่ใช้เรียกชื่อ ตลอดจนเรื่องราวอันเป็นตำนานของชื่อสถานที่ที่เล่าสืบต่อกันมาช้านาน จะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้ทราบถึงลักษณะสำคัญเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่มชนในท้องถิ่น

ชื่อบ้านนามตำบลทุกแห่งของประเทศไทย นอกจากจะเป็นภาษาถิ่นแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นได้รับการสืบทอด เรืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ตั้งแต่เริ่มมีผู้คนรู้จักถิ่นฐานแห่งนั้น ชื่อสถานที่บางชื่อจึงมาจากชื่อของผู้ที่เข้าไปบุกเบิกตั้งหลักแหล่ง บางชื่อมาจากนิทาน ตำนาน หรืออาจเป็นชื่อที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์จริงตามประวัติศาสตร์ และบางชื่อก็เป็นชื่อที่เรียกตามลักษณะของภูเขา แม่น้ำ หนอง บึง ที่ราบ รวมทั้งพืชพันธุ์ที่เป็นจุดเด่นของพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านทุกคนยอมรับเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาและความเป็นอยู่ในอดีตของท้องถิ่น จึงสอดคล้องกับนามภูมิอันมีมาแต่เดิมเสมอ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องชื่อหมู่บ้านควรจะขยายขอบเขตออกไปทางภาคเหนือของประเทศไทย ตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในเขตประเทศลาว ตลอดจนทางตอนเหนือของเวียดนาม ทั้งนี้อาจชี้ให้เห็นวิวัฒนาการของการรวมกลุ่มของคนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนั้น คำว่า เมือง เขียง เวียง นคร นั้นแทบจะไม่ปรากฏในชื่อหมู่บ้านเลย ในขณะที่คำเหล่านี้ปรากฏมากในชื่อหมู่บ้านทางภาคเหนือของประเทศไทย ลักษณะเด่นดังกล่าวนี้ควรจะได้ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อดูความแตกต่างของลักษณะการตั้งชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ให้ชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- คำสิงห์ ศรีนอก. "การเกิดและการดับของชื่อท้องถิ่น." ภาษาถิ่นก็ภาษาไทย. เอกสารแจกในงานปาฐกถาพิเศษ โดย ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ชวน หลีกภัย เนื่องในวาระครบรอบ 36 ปี การก่อตั้งสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2537.
- โครงการร่วมมือมหาวิทาลัยขอนแก่น-สหวิทาลัยอีสาน. พจนานุกรมอีสาน-กลาง ฉบับ มข.-สวอ. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักข์ออฟเซ็ท, 2532.
- จินดา งามสุทธิ. "ชื่อสกุล" ใน ภาษาและวรรณคดี. หน้า 116-120. กานีสินธุ์ : โรงพิมพ์จินตภักข์การพิมพ์, 2523.
- จินตนา ยอดยิ่ง. ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. ปรินฤพานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515.
- บำเพ็ญ ณ อุบล. เรียบเรียง. ประวัติ 10 จังหวัดในเขต 4. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.
- เบญจวรรณ สุนทรากุล. หน่วยเสียงภาษาเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2505.
- ปราณี กุลละวณิชย์. ชื่อหมู่บ้านในมณฑลทวายและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย. ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ปราณี บานชื่น. ความหมายและประวัติความเป็นมาของการตั้งชื่อตำบล หมู่บ้าน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในเขตจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ โอ เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, 2527.
- พูนจิต บิตร. การศึกษาประวัติของชื่อตำบล หมู่บ้านในเขตอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร. ปรินฤพานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.

- พูนศรี คัมภีร์ปกรณ์. ประวัติของชื่อตำบลหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น. ปริญญาณิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2520.
- มหาวีรวงศ์, สมเด็จพระ. พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพาณิช, 2515.
- เมธี ดวงสงค์. ภูมิ-ประวัติศาสตร์ท่าอุเทน. นครพนม : โรงพิมพ์ ส.วัฒนา,
2514.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2526.
- รุ่งอรุณ ทีฆชุตเถียร และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านชาติพันธ์ุ : ศึกษากรณีไทญ้อ
บ้านโพน. รายงานการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. ภาษาถิ่นตระกูลไทย. โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยภาษา
และวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.
- วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
2529.
- วิบัณฑิตา ช่างช่วงษ์. วัฒนธรรมภาษาชื่อหมู่บ้านในจังหวัดมหาสารคาม. ปริญา
นิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532.
- สมเจตน์ เปลื้องนุช. ลักษณะความแตกต่างของชื่อกับชนชั้นในระบบการเมืองไทย.
วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2530.
- สมชาย พุ่มสะอาด และ คณะ. 73 จังหวัด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เดือนสยาม,
2526.

สัมฤทธิ์ มีวงศ์อุโฆษ. บรรณาธิการ. สยามอออลมานนค 2530. กรุงเทพฯ :
สยามบรรณาการพิมพ์, 2530.

สุพิศวง ธรรมพันทา. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ดี.ดี.บุ๊กส์โตร์,
2532.

สุภา ลือศิริ และ คณะเรียบเรียง. 73 จังหวัดภาคอีสาน (เล่ม 2).
กรุงเทพฯ : ไทชวัฒนาพานิช, 2526.

อนูมานราชชน, พระยา. นิรุกติศาสตร์ ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2516.

———. นิรุกติศาสตร์ ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การ
ทหารราบ, 2516.

Conklin, Harold C. The Relation of Hanunoo Culture to the
Plant World. Connecticut : Yale University, 1954.

Gainey, Jerry W. "Toponyms in Eastern and Southeastern
Thailand : A Preliminary Study of Village Names in
Chonburi, Rayong, Chantaburi. and Trat," PASSA.
December, 1984.